

**HARRIET TAYLOR MILLIN JA JOHN STUART MILLIN
NÄKEMYKSET AVIOLIITOSTA, NAISTEN
ÄÄNIOIKEUDESTA, KOULUTUKSESTA JA
PALKKATYÖSTÄ**

Saara Huttunen
Pro gradu- tutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

HARRIET TAYLOR MILLIN JA JOHN STUART MILLIN NÄKEMYKSET AVIOLIITOSTA, NAISTEN ÄÄNIOIKEUDESTA, KOULUTUKSESTA JA PALKKATYÖSTÄ

Saara Huttunen
Pro gradu- tutkielma
Filosofia
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Martina Reuter
Kevät 2018
Sivumäärä: 67

John Stuart Mill (1803–1873) ja Harriet Taylor Mill (1807–1858) olivat isobritannialaisia ajattelijoita, joita yhdisti yhteinen kiinnostus naisten asemaa koskeviin kysymyksiin. Taylor Mill julkaisi vuonna 1851 naisten oikeuksia käsittelevän esseensä *Enfranchisement of Women*. Myöhemmin vuonna 1869, yksitoista vuotta Taylor Millin kuoleman jälkeen Mill julkaisi samoja teemoja käsittelevän esseensä *The Subjection of Women (Naisen asema)*. Nämä kaksi teosta ovat monelta osin samankaltaisia käsitellessään samoja teemoja ja esittäessään osittain täysin samoja argumentteja. Millin ja Taylor Millin ajattelujen eroja voidaan kuitenkin analysoida näiden tekstien kautta.

Voidaan sanoa, että Taylor Mill on yleisesti Milliä käytännönläheisempi käsitellessään naisten elämää rajoittavia teemoja. Mill kannattaa naisten oikeutta työskentelyyn utilitaristisin argumentein, mutta ei usko naisten enemmistön käytännössä valitsevan työelämää avioliiton sijaan. Hänelle molempien yhdistäminen ei näyttäytyä vaihtoehtona. Mill kannattaa naisten äänioikeutta samoilla ehdoilla kuin miestenkin, jolloin nämä koulutukseen ja varallisuuteen liittyvät rajat äänioikeudessa estäisivät naisten enemmistöä saamasta äänioikeutta. Taylor Millin kanta yleiseen äänioikeuteen jää epäselväksi.

Naisten äänioikeuden kannattamisen voidaan katsoa olevan molempien tekstien merkittävin poliittinen tavoite. *Naisen asema* oli kansainvälinen menestys, joka inspiroi naisten äänioikeusliikettä ympäri maailmaa. Millin naisten äänioikeusliikkeen historiaan kytkee myös hänen parlamenttikaudellaan tekemä aloite naisten äänioikeuden puolesta samoilla ehdoilla kuin miestenkin. Sekä Millillä että Taylor Millillä toistuu samat kolonialismiin, eurosentrisyyteen ja rasismiin liittyvät teemat, joista suffragettiliikettä on kritisoitu.

Avainsanat: John Stuart Mill, Harriet Taylor Mill, Naisen asema, Enfranchisement of Women, naisten äänioikeus

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	5
1.1 Millin ja Taylor Millin henkilöhistoria	5
1.2 Millin feministinen ajattelu	8
1.3 Tutkielman rakenne	9
2. John Stuart Millin filosofiset lähtökohdat	11
2.1 Millin vapauskäsitys	11
2.1.1 Sosiaalinen sorto	13
2.1.2 Mielenpitemvapaus	13
2.1.3 Yksilönvapaus	15
2.1.4 Yksilönvapauden rajoittaminen	16
2.1.5 Yksilönvapaus valtiovallan sisällä	17
2.2 Millin utilitarismi	17
3. Harriet Taylor Mill ja <i>Enfranchisement of Women</i>	21
3.1 Vahvemman oikeus	22
3.2 Avioliitto	23
3.3 Naisten koulutus	25
3.4 Naiset palkkatyössä	26
3.5 Naisten äänioikeus	27
3.6 Taloudellinen riippuvuus alistussuhteen juurena	27
3.7 Sisäistetty patriarkaalinen ideologia	28
4. John Stuart Mill ja <i>Naisen asema</i>	30
4.1 Vahvemman oikeus	34
4.2 Avioliitto	34
4.3 Naisten koulutus	39
4.4 Naiset palkkatyössä	40
4.5 Naisten äänioikeus	41
4.6 Naisten luonto	42
4.7 Yhdenmukaisuus Millin liberalismien kanssa	44
4.8 <i>Naisen asema</i> ja Millin utilitarismi	45
4.9 Valta	46
5. Johtopäätökset	48
5.1 Vahvemman oikeus	49
5.2 Avioliitto	50
5.3 Naisten koulutus	51
5.4 Naiset palkkatyössä	52
5.5 Naisten äänioikeus	53

6. Pohdinta	54
6.1 Naisen aseman liberaalifeministiset ja radikaalifeministiset tulkinnat	55
6.2 Millin ajattelun elitismi	56
6.3 Dualismien purkaminen	56
6.4 Orjuus-retoriikan kritiikkiä	58
6.5 Lopuksi	62
Lähteet	64

1. JOHDANTO

Harriet Taylor Millin *Enfranchisement of Women* julkaistiin vuonna 1851 nimettömänä, John Stuart Millin suhteiden mahdollistamana *Westminster Review*-lehdessä. 18 vuotta myöhemmin John Stuart Millin pääosin samoja teemoja ja osittain täysin samoja argumentteja sisältävä *Naisen asema* -essee julkaistiin ja siitä tuli kansainvälisesti luettu menestys. *Naisen asema* -teosta luetaan yhä klassikkona, jolla on kiistämätön rooli eri maiden kamppailuissa naisten äänioikeuden puolesta. *Enfranchisement of Women* sen sijaan jäi historian jalkoihin, ja Harriet Taylor Mill tunnetaan lähinnä John Stuart Millin vaimona. Viime vuosikymmeniin asti Taylor Millin vaikutusta Millin ajatteluun on väheksytty tai Millin ajattelun epätoivotut piirteet on nähty Taylorin vaikutukseksi (Rossi 1970).

Yksi tämän työn tavoitteista on nostaa Harriet Taylor Milliä yleiseen tietoisuuteen. Taylor Mill oli ajattelija, jolla oli usein Milliä radikaalimpia ja käytännönläheisempiä näkemyksiä naisten asemasta. Halusin antaa yhtäläisen painoarvon hänen ajatustensa käsittelylle. Työ kuitenkin painottui Millin suuntaan yksinkertaisesti siksi, että hänestä oli paljon enemmän kommentaarikirjallisuutta. Millin omaa tuotantoakin on niin paljon, etten ole tässä työssä voinut käsitellä niistä kuin aiheeni kannalta relevanteimmat: *Naisen asema* -teoksen ohella *Vapaudesta* (1982 [1859]) ja *Utilitarismi* (2000 [1861]).

1.1 Millin ja Taylor Millin henkilöhistoria

Kiinnostuin Millin *Naisen asemasta* alun perin siksi, koska sen teemat tuntuivat edelleen ajankohtaisilta, vaikka ne on kirjoitettu kauan sitten aivan erilaiseen kulttuurikontekstiin. Monet siinä kuvaillut naisten kohtaamat ongelmat tuntuvat olevan edelleen ongelmia, joskin ehkä eri skaalalla, ja toisaalta, antifeministinen argumentaatio näyttäytyy hyvin samanlaisena tänä päivänä. Näkemässäni naisten äänioikeutta vastustavassa propagandassa 1900-luvun alulta oli samoja elementtejä, millä feministejä lytätään tänäkin päivänä: niin sanonut argumentit

kohdistuivat mm. naisten äänioikeutta kannattavien naisten ulkonäköön asian sisällön kommentoinnin sijaan.

John Stuart Mill (1806–1873) teki aktiivisen uran ja on yleisesti tunnettu filosofi, joka useimmin tunnetaan utilitaristina tai klassisena liberalistina. Uransa aikana hän tutki muun muassa logiikkaa, taloustiedettä, tietoteoriaa, metafysiikkaa, etiikkaa, poliittista filosofiaa, uskontoja ja ajankohtaisia ilmiöitä (Heydt 2018). Sen ohella hän toimi Britannian Intian siirtokunnan siirtomaavaltuutettuna vuosina 1823–1858, ja parlamentissa liberaalipuolueen jäsenenä kauden vuosina 1865–1868.

John Stuart Millin isä James Mill (1773–1836) oli empiristinen filosofi ja tunnetun utilitaristin Jeremy Benthamin (1748–1832) seuraaja ja ystävä. Esikoinen John Stuart Mill syntyi vuonna 1806 Lontoon Pentonvilleen. Nuori Mill opiskeli ahkerasti kreikkaa, latinaa, matematiikkaa, logiikkaa ja taloustiedettä. John Stuart Millistä tuli isänsä tavoin utilitaristi, ja hän perehtyi Benthamin teksteihin. (The Biography Channel website 2018., Huttunen, 2013¹)

James Mill ja Bentham johtivat Philosophic radicals -ryhmää, jonka tavoitteina oli mm. äänioikeuden laajentaminen koskemaan kaikkia miehiä sekä aristokraattisen hallintomuodon purku. Heidän yrityksensä päästä parlamenttiin vuonna 1832 epäonnistui, mutta filosofinen radikalismi jäi elämään käsitteenä. Philosophic radicals halusi soveltaa taloustiedettä poliittiseen päätöksentekoon ja ottaa siinä huomioon yksilöiden onnellisuuden luonnonoikeuksien näkökulman sijaan. Radicals arvot olivat vahvasti benthamilaisen utilitarismin värittämiä. (Cannon 2009, The Biography Channel website 2018.) John Stuart Mill oli itsekin aktiivinen jäsen, jonka tekstejä julkaistiin usein ryhmän *Westminster Review*-lehdessä.

Myöhemmin Mill irtaantui Benthamin ajattelusta. Millin utilitarismi erosi benthamilaisesta muun muassa ottamalla nautintojen laatuerot huomioon. Käsittelen luvussa 2.2 tarkemmin Millin utilitarismia ja sen eroja benthamilaiseen utilitarismiin.

¹ Olen ottanut tähän työhön jotain osuuksia kandidaattitutkielmastani. Viittaan siihen näin.

Vaikka Millin ajatukset olivat vieraita ajan yleiselle mielipideilmapiirille, samanhenkisiä ajatuksia oli jo esitetty piireissä, joissa Mill oli vaikuttanut. Naisten oikeudet olivat olleet usein esillä Utilitarians-ryhmittymän *Westminster Times* -lehdessä. Myös Millin merkittävä akateeminen vaikuttaja Jeremy Bentham oli argumentoinut naisten äänioikeuden puolesta samoilla ehdoilla kuin miestenkin (Bentham 1817, Bentham 1843). (Okin 2005, 27.)

Utilitaristeja jakoi kiista koskien naisten äänioikeutta. Siinä missä osa heistä, Jeremy Bentham mukaan lukien, kannatti ainakin teoriassa naisten äänioikeutta, osa, kuten esimerkiksi Millin isä James Mill, vastusti sitä. Utilitaristien keskuudessa käyty kiista naisten äänioikeudesta eittämättä stimuloi Millin feministisen ajattelun kehitystä. (Okin 2005, Mill 1955, Bentham 1817, Bentham 1843, Mill 1825.) Okin arvelee Millin saaneen vaikutteita myös aikaisilta englantilaisilta ja ranskalaisilta sosialisteilta, jotka kannattivat naisten yhtäläisiä oikeuksia (Okin 2005, 27–28). Naisten äänioikeus tai yleisemmin naisten oikeudet ovat siis olleet teemoina esillä Millin vaikutuspiireissä.

Ryhmiä joiden kanssa Mill oli ollut tekemisissä olivat muun muassa: Utilitarians, Co-operative Socialists, Saint-Simonians ja Unitarian radicals (Okin 2005, 30). Myöhemmin *Women in Western Political Thought* teoksen Millia käsittelevässä luvussa Okin (1992, 208) lisää listaan Fourieristit. Erilaisten ryhmien lisäksi Mill on saanut vaikutteita feministiseen ajatteluunsa myös yksittäisiltä intellektuaalisissa piireissään tapaamiltaan naisilta, joita ovat olleet esimerkiksi Harriet Martineau, Sarah Austin, Harriet Grote sekä Eliza ja Sarah Flower (Okin 2005, 28). Tietenkin tärkein hänen feministiseen ajatteluunsa vaikuttaneista ihmisistä on kuitenkin Harriet Taylor Mill.

Harriet Taylor Mill (1807–1858), omaa sukua Harriet Hardy, syntyi vuonna 1807 Lontoossa. Hän avioitui 18 vuotiaana lääketukkukauppiaan John Taylorin kanssa. Pariskunta sai kolme lasta: Herbert (1827), Algernon (1830) ja Helen (1831). Harriet Taylor ja John Stuart Mill tapasivat vuonna 1830, myöhemmin heidän suhteensa syventyi älyllistä yhteistyötä henkilökohtaisemmaksi. Taylorin ja Millin avioliiton ulkopuolinen suhde aiheutti pahennusta aikanaan, mutta John Taylor suhtautui siihen suvaitsevaisesti. Vuonna 1833 Harriet Taylor muutti erilleen aviomiehestään ja asui omissa asunossaan tyttärensä Helenin kanssa. Hän

palasi huolehtimaan aviomiehestään tämän sairastuttua syöpään 1849. John Taylor menehtyi myöhemmin samana vuonna. Harriet Taylor ja John Stuart Mill odottivat muutaman vuoden ja menivät lopulta naimisiin vuonna 1851 ja Harriet otti käyttöön nimen Taylor Mill. (Miller 2015.)

1.2 Millin feministinen ajattelu

Okin (2005, 26) esittää Millin muihin teksteihin vedoten, ettei feminististen arvojen kannattaminen ollut Millille tavatonta tai rajoittunut pelkästään Naisen asemaan. Hän kommentoi Millistä (Okin, 2005, 26): ”Todisteita hänen alituisesta huolestaan naisten asemasta tarjoavat lukuisat elämäkerran kirjoittajat ja hänen kirjeensä; hän usein arvosteli kansoja, filosofisia järjestelmiä ja historiallisia aikakausia heidän asenteestaan naisia ja heidän yhteiskunnallista rooliaan kohtaan.” Okinin esittämien todisteiden varjolla voidaan argumentoida, että Mill oli vakuuttunut naisten oikeuksien kannattaja jo ennen Taylor Millin tapaamista, mutta voidaan arvella, että Taylor Millin tilanne on tuonut Millille käytännönläheisemmän näkökulman naisia ja varsinkin avioliittoa koskeviin ongelmiin.

Evelyn Forget (2003, 285; 293–298) näkee muutoksen Millin feministisessä ajattelussa, joka todennäköisesti on kehittynyt Millin ja Auguste Comten välisestä väittelystä ja sijoittuu Taylor Millin *Enfranchisement of Women* -teoksen julkaisuajankohtaan. Millin ja Comten väittely koski ympäristön vaikutuksia naisten luonteen kehitykselle.

Parlamenttikaudellaan Mill teki lakialoitteen naisten äänioikeudesta samoilla ehdoilla kuin miestenkin. Millin esitys sai 73 kannattajaa 196 henkilön vastustaessa sitä. Vaikka ehdotus ei mennytkään läpi, se oli merkittävä keskustelunherättäjä aiheesta. Ehdotus toi naisten äänioikeuden mahdollisuuden vakavaan poliittiseen keskusteluun.

Susan Moller Okin kirjoittaa artikkelissaan ”John Stuart Mill’s feminism: The Subjection of Women and the improvement of mankind” (2005 [1973], 25) olevan yleisesti tunnustettu näkemys, että *Naisen asema* -teoksen julkaisu vuonna 1869 oli katalyytti naisten

äänioikeusliikkeelle² Iso-Britanniassa. *Naisen asema* ja Millin parlamenttikaudellaan tekemä aloite naisten äänioikeudesta samoilla ehdoilla kuin miehillekin ovat olleet kiistämättömän merkittävässä roolissa naisten äänioikeusliikkeen historiassa Iso-Britanniassa, ja *Naisen asemaa* on luettu ympäri maailmaa³.

John Stuart Milliä pidetään, aiheellisesti, feminismin historian ja naisten äänioikeusliikkeen suurena vaikuttajana. Omaelämäkerrassaan Mill (1955, 156–160, 203–208, 210) kehuu Harriet Taylor Milliä vuolain sanoin, mutta Taylor Millin tutkimus on jäänyt vähemmälle, ja hänen vaikutustaan Millin ajatteluun on väheksytty (Rossi 1970). Näin siitäkin huolimatta, että Taylor Millin *Enfranchisement of Women* -teoksessa (1983 [1851]) on samanlaisia ajatuksia ja osittain täysin samoja argumentteja kuin Millin *Naisen asema* -teoksessa (1981 [1869]), ja se julkaistiin huomattavasti aikaisemmin. Näistä ajatuksista kunnian on saanut Mill, vaikka tutkijoiden keskuudessa vallitsee konsensus siitä, että Mill ja Taylor Mill ovat työstäneet ajatuksiaan yhdessä (esim. Okin 2000, 30).

1.3 Tutkielman rakenne

Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdyn John Stuart Millin ja Harriet Taylor Millin *Naisen asema*- ja *Enfranchisement of Women* -teoksissa esitettyihin ajatuksiin. Isoimmat teemat näissä ovat naisten koulutus, työskentely, äänioikeus ja avioliitto. Analysoin näitä teemoja kommentaarikirjallisuuden avustuksella, vertaan niiden yhteensopivuutta Millin aiemman liberalismi- ja utilitarismiteoriaan, ja vertailen eroja Taylor Millin ja Millin ajattelussa.

Toisessa luvussa käsittelen Millin ja Taylor Millin henkilöhistoriaa, esittelen Millin liberalismia ja utilitarismia koskevaa teoriaa *Vapaudesta*- ja *Utilitarismi* -teosten valossa, käsittelen *Naisen asema* -teoksen suhdetta Millin utilitarismiteoriaan ja esittelen Millin ihmiskuvaa.

² suffrage movement

³ esimerkiksi Patricia Grimshaw on käsitellyt Millin ajatusten vaikutuksia Uusi-Seelantilaiseen naisten äänioikeusaktivismiin teoksessaan *Women's suffrage in New Zealand* (2013). *Naisen asema* on myös Suomessa vaikuttanut paikallisiin naisasialiikkeisiin (Jallinoja 1983, 33).

Kolmannessa luvussa käsittelen Harriet Taylor Millin *Enfranchisement of Women* -teosta siinä esille nousseiden isompien teemojen kautta alaluvuissa: vahvemman oikeus, avioliitto, naisten koulutus, naiset palkkatyössä, naisten äänioikeus, taloudellinen riippuvuus alistussuhteen juurena, naisten vapautumisen utilitaristiset perustelut ja sisäistetty patriarkaalinen ideologia. Olen rakentanut 4. John Stuart Millin *Naisen asema* -teosta käsittelevän luvun samojen teemojen osalta vastaavaan alalukujen järjestykseen: vahvemman oikeus, avioliitto, naisten koulutus, naiset palkkatyössä, naisten äänioikeus, naisten luonto, naisten vapautumisen utilitaristiset perustelut, johdonmukaisuus Millin liberalismiin kanssa sekä valta.

Olen päättänyt käsittelemään molemmissa teoksissa toistuvia teemoja samassa kappalejärjestyksessä luvuissa 3. ja 4. mahdollistaakseni niiden vertailun. Alaluvut on nimetty teoksissa esiintyvien teemojen ehdoilla, ja siksi ne eivät ole myöskään identtiset 3. ja 4. luvuissa, koska teoksissa käsitellään osittain eri teemoja. 3. luku on lyhempi, koska Taylor Millistä oli vähemmän kommentaarikirjallisuutta ja se pohjautuu pääosin *Enfranchisement of Women* -teokseen ja omiin tulkintoihini siitä. Toisaalta 4. luvussa Millin käsittelyn ohella samalla myös vertaan häntä Tayloriin.

Johtopäätösluvussa teen yhteenvedon Millin ja Taylor Millin vertailusta aiheissa vahvemman oikeus, avioliitto, naisten koulutus, naiset palkkatyössä, naisten äänioikeus ja naisten vapautumisen utilitaristiset perustelut. Pohdintaluvussa vedän yhteen havaintojani näistä kahdesta teoksesta, pohdin niiden relevanttiutta nykykeskustelulle ja teen Millistä ja Taylor Millistä yleistä vapaampaa pohdintaa.

2. JOHN STUART MILLIN FILOSOFISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen John Stuart Millin teoreettisia lähtökohtia, jotka taustoittavat kontekstia johon *Enfranchisement of Women* ja *Naisen asema* asettuvat. Tämä osuus keskittyy käsittelemään tutkielmani kannalta relevantteja osia Millin laajasta tuotannosta: hänen liberalismia ja utilitarismia *Vapaudesta* ja *Utilitarismi*-teosten pohjalta.

Valitettavasti Taylor Milliltä tunnetaan *Enfranchisement of Women* -teoksen lisäksi vain vähän muita tekstejä, joten en voi tehdä hänestä vastaavaa teoreettisten lähtökohtien esittelyä. Tässä esitetty Milliä koskeva taustoitus kuitenkin kokee myös monelta osin Taylor Milliä, *Enfranchisement of Women* -teoksessa on myös nähtävissä utilitaristista argumentaatiota, ja argumentit ovat osittain samoja kuin myöhemmin *Naisen asema* -teoksessa. Taylor Mill on myös ollut merkittävä vaikuttaja Millin muissa teoksissa, ja Mill antaa hänelle tunnustuksen kaikesta tuotannostaan Omaelämäkerrassaan (1955). Voidaan siis sanoa, että Millin teoreettiset lähtökohdat ovat olleet niitä jossain määrin myös Taylor Millille.

Naisen asema on johdonmukainen Millin muun teorian kanssa, ja siinä onkin nähtävissä utilitaristista ja liberalistista argumentaatiota. Alaluvut 2.1 pohjautuvat Millin *Vapaudesta*-esseeseen (1982). Utilitarismia käsittelevässä alaluvussa 2.2 viitataan Millin *Utilitarismi*-esseeseen (2000).

2.1 Millin vapauskäsitys

John Stuart Mill on monipuolisen uran tehnyt filosofi, joka tunnetaan erityisesti klassisen liberalismiin kannattajana ja utilitarismiteoriastaan. Alaluvuissa 1.1 ja 1.2 aion käsitellä Millin vapauskäsitystä ja hänen utilitarismiaan. Uskon näiden käsittelyn taustoittavan *Naisen asema* -teosta.

Olennainen osa Millin vapauskäsitystä ovat termit negatiivinen ja positiivinen vapaus. Yleisesti ne tunnetaan Isaiah Berlinin käsitteinä hänen esseestään *Vapauden kaksi käsitettä* (*Two Concepts of Liberty*) (2002 [1958]). Berlin (2002, 19–20) mukailee Milliä negatiivisen vapauden määritelmässään: ”Ainoa vapaus, joka nimensä ansaitsee, on se, että saamme etsiä onneamme omalla tavallamme.” Klassisessa yksinkertaistuksessa negatiivinen vapaus on vapautta *jostakin*, ja positiivinen vapaus vapautta *johonkin*.

Vapaus ymmärrettynä negatiivisen vapauden kautta tuomitsee kaikenlaisen yksilön elämän ulkoisen rajoittamisen, siihen puuttumisen ja johonkin pakottamisen. Negatiivinen vapaus on yksi liberalismien kulmakiviä. Negatiivisen vapauden kannattajat uskovat, että vapaus kukoistaa kun kaikki rajoitukset poistetaan. Positiivisen vapauden kannattajat sen sijaan ovat paljon myötämielisempiä valtion suuremmalle roolille. (Waldron 2005, 572.) Positiivisessa vapaudessa pyritään valtion puuttumisella luomaan olosuhteita, joissa yksilöt pääsevät toteuttamaan mahdollisimman täyttä potentiaaliaan.

Mitä negatiivinen ja positiivinen vapaus tarkoittaisi naisten oikeuksien kontekstissa? Millin liberaalin feminismien näkökulmasta katsoen naisten elämää koskevat rajoitukset pitäisi poistaa niin, että heillä on samat oikeudet kuin miehilläkin. Juuri tällainen ehdotus oli Millin parlamentissa tekemä aloite naisten äänioikeudesta samoilla ehdoilla kuin miehillekin. Vasta Millin jälkeen tullessa radikaalifeminismissä pyrkimyksenä on, ei pelkästään tuoda naisia yhteiskunnan jäseniksi samoilla ehdoilla kuin miehet jo ovat, vaan purkaa misogynistisiä asenteita reformiuudistuksia syvällisemmällä rakenteiden tasolla (Burgess-Jackson 2005, 74–75).

Positiivinen vapaus naisten oikeuksien kontekstissa tarkoittaisi esimerkiksi sellaisten olosuhteiden luomista, että naisten olisi aidosti mahdollista osallistua poliittiseen toimintaan. Se, ettei heitä suoranaisesti kielletä osallistumisesta, ei paina vaakakupissa paljon mikäli naisten ei ole käytännössä mahdollista osallistua esimerkiksi siksi, että kotitalouden pyörittäminen on pelkästään heidän vastuullaan. Yksi ratkaisuehdotus, jota Mill *Naisen asema* -teoksessa ei tee, olisi taloudenhoidollisten vastuiden jakaminen aviopuolisoiden välillä tasapuolisesti.

Millin ihmiskuvan mukainen ihminen on progressiivinen, moraalisesti ja intellektuaalisesti kehittymään kykenevä olento (Okin 2000, 32). *Vapaudesta*-esseessä Mill (1982, 65) kuvailee: ”Ihmisluento ei ole kone, mallin mukaan rakennettava ja joka voidaan panna tekemään juuri sille määrättyä työtä, vaan puu, jonka tarvitsee kasvaa ja varttua joka puolelle niiden sisällisten voimien suunnan mukaan, jotka tekevät sen eläväksi olennoiksi.” Millin täysin epämekanistinen ihmiskuva poikkeaa paljon esimerkiksi Benthamin kapeammasta ihmiskuvasta ja on herättänyt keskustelua siitä voidaanko Millia ylipäättään luokitella utilitaristiksi (Okin, 2000, 31).

2.1.1 Sosiaalinen sorto

Vapaudesta johdantokappaleessa Mill puhuu sorrosta ja sen eri luonteista. Hänen mukaansa yhteiskunnallinen sorto ei rajoitu vain virkamiestoimiin, ja sitä pahempaa on usein sosiaalinen sorto. Sosiaalisella sorrolla Mill tarkoittaa esimerkiksi yhteisöissä normista poikkeamisesta seuraavia sosiaalisia sanktioita. Ne eivät ole lainvoimaisesti päteviä, mutta sosiaaliset säännöt ovat paljon tiukempia kuin laki, ulottuvat syvemmälle ja niiltä on hankala pelastua. (Mill 1982, 12–14.)

Millin mukaan laillisen sorron ohella tarvitaan suojelua myös yleisen mielipiteen tyranniutta vastaan. Se pyrkii tyrkyttämään omia tapojaan elämänohjeeksi kaikille, ja rankaisee niistä poikkeavia. On siis säädettävä käytösohjeita sekä lainsäädännön kautta, että pyrkimällä muuttamaan yleistä mielipidettä. Yleinen mielipide perustuu pääasiassa tottumukseen. Hallitseva yhteiskuntaluokka pääsee määrittelemään kaikkien puolesta yleiset siveellisyyskäsitykset omista luokkaeduistaan ja paremmuuskäsityksestään käsin. Näihin käsityksiin pohjautuvia käytäntöjä pitää kaikkien noudattaa lain tai sosiaalisen rangaistuksen uhalla. (Mill 1982, 12–14.)

2.1.2 Mielipiteenvapaus

Totuus voi tulla vainon kukistamaksi, se ei voita vain siksi, että se on totuus. Toisaalta, totuuden etu on siinä, että se vainoista huolimatta keksitään aina uudestaan. (Mill 1982, 35–36.)

Kolmesta syystä vastapuolen kannan vaihtaminen on, ei pelkästään moraalinvastaista, vaan myös itselle haitallista:

I. Perimmäinen mielipide on ehkä väärä ja joku muu oikea.

II. Perimmäinen mielipide on oikea, jolloin on välttämätöntä punnita vastapuolen mielipidettä käsittääkseen totuuden syvällisesti.

III. Kumpikin mielipide on osaksi totta, osaksi väärä. Lopullinen mielipide on näiden kahden fuusio. (Mill 1982, 52.)

Mill esittää pragmaattisen totuuskäsityksen: ”Edistyskin, jonka pitäisi lisätä, tavallisesti vain vaihtaa yhden osittaisen ja epätäydellisen totuuden toiseen; voitto on pääasiassa siinä, että totuuden uusi palanen on enemmän tarpeen vaatima ja ajan tarpeisiin paremmin sopiva (...)”. (Mill 1982, 52.)

Mill (1982, 58) esittää seuraavat mielipiteen ja sen lausumisen vapautteen liittyvät argumentit: Mielipide, joka on pakotettu vaikenemaan saattaa olla tosi. Tämän kieltävä luokittelee itsensä erehtymättömäksi. Vaikka vaiennuttu mielipide olisikin väärä, saattaa siinä olla joku määrä totuutta. Yleinen mielipide harvoin on koko totuus. Vaikka perimmäinen mielipide olisikin koko totuus, jollei sallita voimakkaasti ja vakavasti sitä vastustaa, niin useammat jotka sen perivät, kannattavat sitä omaksuttavana ennakkoluulona eikä järkiperustein. Itse opin sisällyskin on vaarassa joutua hukkaan tai heikentyä ja menettää elävän vaikutuksensa luonteeseen ja käytökseen, itse oppi käydä muodolliseksi tunnustukseksi, jota kohtaan kukaan ei tunne voimakkaita tunteita.

Jotkut sanovat, että mielipiteen vapaa julkilausuminen on sallittava vain, jos se esitetään maltillisesti. Miten maltillisuus määritellään? Vastapuolen kykenemättömyys maltillisuuteen voi kieliä siitä, että menetelmä, jota hän vastustaa, on voimallista ja tepsivää (Mill 1982, 58–60.) Yleisen mielipiteen puolustaja saa kuitenkin käyttää tällaisia keinoja vähemmistöjä vastaan ilman yleistä paheksumista, ja niiden käyttö yleensä tuottaa käyttäjälleen ylistystä ylevästä innosta ja oikeutetusta suuttumuksesta (Mill 1982, 58–60).

2.1.3 Yksilönvapaus

”Myös mielipiteet kadottavat erikoisvapautensa, kun olot, jossa niitä lausutaan, ovat sellaiset, että tämä julkilausuminen on suorana yllytyksenä pahaan tekoon” (Mill 1982, 61.) Esimerkiksi rikokseen yllytys, vihapuhe ja kansankiihotus eivät siis mahdu mielipiteen ilmaisunvapauden alle. Niin pitkään kun yksilön toiminta ei koske muita ihmisiä, hän on vapaa tekemään oman tahtonsa mukaan. Ihmisen harkintakyky kehittyy tilanteissa missä on mahdollisuus valita itse. Yksilöille pitää jättää tilaa valita ”väärin” ja kärsiä tekonsa seuraukset. Mahdollisuus elää omannäköistään elämää jättää tilaa nerojen syntymiselle. Millin argumentaatio palaa takaisin utilitarismiin: nerot ovat hyödyksi koko ihmiskunnalle. (Mill 1982, 61–70.)

Kuten jo aiemmin tuli esille, yleinen mielipide ohjaa ihmisille langetettuja sosiaalisia sanktioita. Mutta kuka sitten ohjaa ”yleistä mielipidettä”? Millin (1982, 71) mukaan Amerikassa valkoinen väestö ja Englannissa pääasiallisesti keskiluokka. Yleistä mielipidettä siis ohjaa hyvin toimeentulevat ihmiset enemmistöpositioista. Normien rikkominen, eli Millin sanojen mukaan epätavallisena oleminen, murtaa yleisen mielipiteen normeja luovaa tyranniaa. Ihmiset ovat erilaisia, saavat nautintonsa erilaisista asioista, joten ihmiskunnan suurinta mahdollista onnellisuutta ei tavoiteta elämällä mahdollisimman samalla tavalla. (Mill 1982, 71–73.) Tässä argumentaatiossa voimme nähdä Millin juuret utilitarismissa kun tavoitteena on suurin mahdollinen onnellisuus. Mill (1982, 73) myös mainitsee ensi kertaa erikseen naiset, jotka kärsivät pahemmat sosiaaliset sanktiot siveellisestä rikkomuksesta.

Mill puolustaa luokkaeroja erilaisuuden luojana. Asemien vaihtelevaisuus eli helpompi liikkuminen säädystä toiseen ei hänen mielestään ole hyväksi. (Mill 1982, 78–79.) Luokkaerojen näin suora kannattaminen yllätti, koska mielestäni se oli vastoin kirjan yleistä linjaa. Myöhemmin, *The Subjection of Women* -teoksen perusteella selviää, että Mill ei ole demokraatti, joka kannattaisi kaikkien äänioikeutta, vaan haluaisi pitää äänioikeudessa koulutus- ja varallisuusrajoituksia. Millin voidaan esittää olevan jossain määrin elitistinen positioissaan. Susan Moller Okin (1992) esittää Millin kirjoitusten implisiittisesti koskevan vain keski- ja yläluokkaisia naisia, porvarillisen perheen ollessa hänen ideaalinaan.

2.1.4 Yksilövapauden rajoittaminen

Millin prinssiin mukaan yksilö ei ole vastuussa yhteiskunnalle muista päätöksistään kuin niistä, jotka vaikuttavat toisiin ihmisiin. Utilitarismin hengessä yksilövapautta kuitenkin joskus voidaan rajoittaa suuremman hyödyn edessä. Toisaalta, yhteiskunta ei missään tilanteessa ole oikeutettu vaientamaan ketään. Ehdottomasti vapaita yksilöllisen elämän aspekteja on oltava kaikenlainen mielipiteenvapaus, taipumusten ja harrastusten vapaus, uskonnonvapaus, julkaisuvapaus ja kokoontumisenvapaus. Ihmisillä kuitenkin on vapaus tehdä mitä vain, kunhan on valmis kantamaan tekojensa seuraukset. Jokainen saa etsiä onneaan omalla tavallaan, kunhan ei yritä estää toisten onnea tai heidän yrityksensä saavuttaa sitä. (Mill 1982, 17–20.)

Millin argumentin peruspilari on, että yhteiskunta ei saa puuttua yksilön toimintaan sikäli kun hän ei toiminnallaan vahingoita toisia. Toisaalta, yksilön vapauksia voidaan rajoittaa hieman velvoittaakseen häntä kantamaan kohtuullista taakkaa yhteiskunnan ylläpitämisestä. (Mill 1982, 80). Voisin kuvitella esimerkiksi verotuksen kuuluvan tällaisen yhteiskuntaa ylläpitävän toiminnan piiriin.

Yksilövapauden piiriin kuuluvasta (laillisesta) toiminnasta voi kuitenkin saada sosiaalisia sanktioita. Muita saa esimerkiksi varoittaa toisesta ihmisestä. (Mill 1982, 83.) Se, että vain toteuttaa yksilövapauttaan, ei ole este sanktioiden saamiseen toiminnastaan.

Monet katsovat vääryudeksi itseään kohtaan sellaisen käytöksen joka on heille vastenmielistä. Poliisivallan ulottaminen kaventamaan itselle vastenmielisiä asioita on yleisimpiä mielihalua. (Mill 1982, 89–90.) Uskonnonvapauteen liittyen Mill toteaa (1982, 95): ”Käsitys, että jonkun ihmisen velvollisuutena on toisten uskonnollisuuden valvominen, oli syynä kaikkiin uskonnollisiin vainoihin (...)”

Millin kanta polygamiaa kohtaan jää epäselväksi. Toisaalta se ei ole vapauden aatteen mukaista, mutta pitäisi kuitenkin sallia naisten valinnanvapauden puitteissa. Mill nimittää polygamiaa taantumukselliseksi, mutta linjassa oman argumentaationsa kanssa, ei halua käyttää tätä argumenttina kieltää polygamiaa lailla. (Mill 1982, 96.)

2.1.5 Yksilönvapaus valtiovallan sisällä

Yksilö ei ole vastuussa yhteiskunnalle teoista, jotka eivät vahingoita muiden etua kuin hänen omaansa. Sen sijaan yksilö on vastuussa teoistaan, jotka ovat aiheuttaneet muille vahinkoa, ja voi saada teostaan juridisen tai sosiaalisen rangaistuksen. Kaikki toisten etujen vahingoittaminen ei ole laitonta. Toisten etujen vahingoittamista tapahtuu, vaikka kukaan ei tee sitä tarkoituksellisesti. Yksilöiden väliset etujen ristiriidat syntyvät yleensä huonoista yhteiskunnallisista instituutioista. Niin sanotuille elämän kisassa häviäjille ei makseta korvauksia, ellei häviö johdu voittajan vilpistä. (Mill 1982, 98–99.) Tässä mielestäni näkyy jälleen Millin negatiivisiin vapauksiin painottuva liberalismi.

Mill tekee mielenkiintoisen huomion, joka on edelleen tänä päivänäkin keskustelun aiheena: ”vapaakaupan oppi” on eri kuin ”yksityisen vapauden aate”. Eli, yritykset eivät ole yksilöitä, heitä ei koske yksilönvapaus. Kaupankäynti on kuitenkin yhteiskunnallinen instituutio. (Mill 1982, 99–100.) Lopulta Mill näkee jonkinlaisen sisäänrakennetun ristiriidan yksilönvapauden ja valtiovallan välillä. ”(...) valta on hajotettava niin paljon kuin tehokas toiminta suinkin myöntää” (Mill 1982, 116.)

2.2 Millin utilitarismi

Luvussa 2.2 käsittelemme Millin utilitarismia vastaten kysymyksiin: mitä utilitarismi on, ja miten Millin utilitarismi erosi aiemmista teoreetikoista. Aion myöhemmin luvuissa 3.7 ja 4.7 analysoida Taylor Millin ja Millin argumentaatiota utilitarismin näkökulmasta. Utilitarismi kehittyi vielä John Stuart Millin jälkeenkin, mutta tässä tutkielmassa en ole kiinnostunut Millin jälkeisestä utilitarismista.

Utilitarismiksi tai hyötyetiikaksi kutsutaan moraaliteorioita, jotka perustuvat ajatukseen hyvinvoinnin maksimoinnista maailmassa. Myös ajatus kärsimyksen minimoinnista voidaan liittää utilitarismiin. Utilitarismiin kuuluu kiinteästi myös ajatus puolueettomuudesta hyvinvoinnin jaossa. Utilitarismia on kritisoitu mm. siitä, kuinka tiedämme lopulta mikä tuottaa hyvinvointia, ja mikä kärsimystä. Esille nousee siis kysymys teon tarkoitettuista seurauksista verrattuna teon todellisiin seurauksiin, ja kummat niistä ovat olennaisempia. (Pakaslahti 2014.)

Utilitarismin uranuurtajana on pidetty englantilaista Jeremy Benthamia. Bentham esitteli utilitarisminsa vuonna 1789 ilmestyneessä teoksessaan *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Benthamin mukaan ihmiset etsivät nautintoa ja välttelevät tuskaa. Hyöty tulisi maksimoida tuottamalla mahdollisimman suurta onnellisuutta mahdollisimman suurelle joukolle ihmisiä. Bentham uskoi mielihyvien olevan laskettavissa määrällisesti ja muotoili hedonistisen kalkyylin, jonka avulla niitä voidaan mekaanisesti laskea ja jota voidaan käyttää apuna päätöksenteossa.

Oppi, joka asettaa moraalin perustaksi hyödyn tai suurimman onnellisuuden periaatteen, katsoo, että teot ovat oikein siinä määrin kuin niillä on taipumus edistää onnellisuutta ja väärin siinä määrin kuin niillä on taipumus tuottaa onnettomuutta. Onnellisuudella tarkoitetaan nautintoa ja tuskan puuttumista, onnettomuudella tuskaa ja nautinnon puuttumista. (Mill 2000, 17.)

Benthamin jälkeen merkittävin utilitaristi olikin John Stuart Mill. Toisin kuin Bentham, Mill otti huomioon myös mielihyvien väliset laatuero. Millin mukaan mielihyvillä on määrän lisäksi myös laadullisia eroja ja jotkut mielihyvän muodot ovat toisia tavoiteltavampia. Kysymykseen mikä tekee nautinnosta arvokkaamman kuin toisesta, Mill (2000, 19–20) vastaa, että kahdesta nautinnosta tavoiteltavampana on pidettävä sitä, jonka sivistyneet ihmiset asettavat etusijalle riippumatta moraalista velvollisuudentunnosta. Määritelmä siis jättää hyvin epämääräiseksi sen, mitkä lopulta ovat tavoiteltavimpia nautintoja. Sivistyneiden ihmisten päätökseen vetoaminen argumenttina on epämääräinen, varsinkaan kun sivistyneelle ihmiselle ei anneta määritelmää.

Mill luottaa siihen, että ihmiset, joiden elämä ei muodostu pelkästään hedonistisista nautinnoista, ja jotka ymmärtävät myös korkeampien kykyjen päälle, eivät aseta hedonistisia nautintoja etusijalle. Hän päätyy siihen, että kukaan sivistynyt ihminen ei haluaisi menettää korkeampia kykyjään, vaikka saisikin nautintonsa täysin tyydytettyä ilman niitä. Tähän liittyy kuuluisa vertaus Sokrateesta ja siasta: "On parempi olla tyytymätön ihminen kuin tyytyväinen sika, ja on parempi olla tyytymätön Sokrates kuin tyytyväinen sika." (Mill 2000, 21.) Sika on tyytyväinen koska sen melko alkeelliset nautinnot on tyydytetty, kun taas Sokrates on onneton

koska tietää myös kaikki yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudet. Voidaan kuitenkin kysyä, onko elämä korkeampien älyllisten kykyjen kanssa sen arvoista, jos se johtaa siihen, että on jatkuvasti tyytymätön? Ihmiset kuitenkin etsivät nautintoa ja välttelevät kärsimystä kuten Mill itsekin sanoi.

Nautintojen tarkastelu laadun perusteella pelkän määrän sijaan tuo tärkeän lisän utilitaristiseen moraaliteoriaan, vaikkakin tämän lisäyksen tarpeellisuutta vähentää laadukkaampien nautintojen määrittelyn epämääräisyys. Nautintojen laatuero huomioon ottaen päätöksiä ei ole enää järkevää tehdä Benthamin hedonistisella kalkyyllillä, joka ei ota nautintojen laatueroja vaan pelkästään määrän huomioon. Onko päätöksiä ylipäätään järkevä tehdä niin yksilön kuin yhteiskunnankaan tasolla matemaattiseen kaavaan pohjaten? Bentham itsekään ei pitänyt tärkeänä matemaattisen tarkkaa hyödyn laskemista, vaan piti kalkyyliä ihanteena, jota voi soveltaa järkevyyden rajoissa (Häyry 2001, 75–83).

Nautintojen laatuerojen luokitteluun tarvittaisiin pätevämpi mittari, kuin mitä ihmiset käytännössä valitsevat. Nautintojen laatueroja voisi eritellä esimerkiksi sen perusteella tuottavatko ne enemmän hyvää vai pahaa laajemmassa kontekstissa. Koska tämä olisi työlästä ja on mahdotonta ottaa huomioon kaikkien valintojen seuraukset, ymmärrän miksi Mill jättää nautintojen laatuerojen analysoinnin puolitiehen. Ymmärrän kuitenkin myös tarpeen erotella nautintojen laatueroja siinä missä Bentham analysoi nautintoja vain määrällisesti.

Nautintojen laatuerojen ottaminen huomioon erottaa Millin utilitarismin esimerkiksi benthamilaisesta utilitarismista. Mikä näyttäisi tekevän yksilön onnelliseksi lyhyellä tähtämellä, ei välttämättä pidemmällä tähtämellä edistä hänen omaansa tai yhteiskunnan etua. Mill ei luottaisi ihmisten omaan sanaan siitä ovatko he onnellisia, koska heillä ei ole kokemuksen tuomaa tietoa suuremmasta mahdollisesta onnellisuudesta mitä he voisivat kokea kehittämällä itseään. (Okin 2000, 31–32.)

Millin utilitarismi on tällä tavoin älyllisesti elitististä. Mill oli jokseenkin vakuuttunut siitä, että vain sivistyneet voivat saavuttaa suurimman mahdollisen onnellisuuden. (Okin 2000, 32.) Älyllistä elitismia voi tulkita myös esimerkiksi jo mainitusta *Utilitarismi*-teoksen Sokrates ja

sika- vertauksesta⁴. Mill myös monessa muussa yhteydessä arvottaa älylliset nautinnot kehollisten, niin sanottujen hedonististen nautintojen yläpuolelle.

Utilitarismia yleisesti on kritisoitu hedonismista sen keskittyessä nautintojen maksimointiin. John Stuart Mill huomauttaa, kun hän sanoo utilitarismiteoriassaan toiminnan oikeutuksen mittapuuna olevan sen, miten paljon se tuottaa onnellisuutta, kyseessä ei ole hedonistinen yksilön onnellisuus, vaan kaikkien toiminnan kohteena olevien onnellisuus. Päätöksiä tehdessä pitää olla puolueeton oman ja muiden onnellisuuden suhteen. Mill vastaa kritiikkiin siitä, että utilitarismissa teon pitäisi tuottaa onnellisuutta koko maailmalle tai yhteiskunnalle, sanomalla että hyveellisimmänkään ei tarvitse huolehtia kuin vain niiden onnellisuuden lisäämisestä joita teko koskettaa. Hyvin harva on sellaisessa asemassa, että voisi toimia yleisenä hyvän tekijänä ja lisätä onnellisuutta suuressa mittakaavassa. (Mill 2000, 31–34.)

Milliä on pidetty epätyypillisenä utilitaristina ja kiistelty siitä onko hän ylipäätään utilitaristi. Susan Moller Okin (2000, 30–31) huomauttaa Millin kuulostavan yksinkertaisen utilitaristin sijaan lähes luonnonoikeusteoreetikolta puhuessaan *Naisen asema* -teoksessa naisten yhtäläisen moraalisen oikeuden valita ammattinsa puolesta. Utilitarismille tyypillisesti Mill ei koskaan kuitenkaan luovu suurimmasta mahdollisesta onnellisuudesta tavoitteena, mutta uskoo, että tämä saavutetaan ihmiskunnan moraalisisella ja älyllisellä kehityksellä (Okin 2000, 31).

⁴ (Mill 2000, 21.)

3. HARRIET TAYLOR MILL JA *ENFRANCHISEMENT OF WOMEN*

Enfranchisement of Women julkaistiin ensimmäistä kertaa nimettömänä Philosophical Radicals -seuran *Westminster Review* -lehdessä vuonna 1851. Vaikka John Stuart Mill on esittänyt *Enfranchisement of Women* -teosta myös omana tekstinään, nykyään tutkijayhteisössä vallitsee konsensus siitä, että se on nimenomaan Harriet Taylor Millin kirjoittama. *Enfranchisement of Women* -teoksen kirjoittajan spekulatiota on käsitelty seikkaperäisesti esimerkiksi Dale E Millerin Stanford Encyclopedia of Philosophy -artikkelissa ”Harriet Taylor Mill” (2015). *Enfranchisement of Women* julkaistiin ensi kertaa Taylor Millin nimellä pamflettina vuonna 1868. Esseitä ei ole suomennettu.

Harriet Taylor Millin merkitystä on vähätelty pitkään (Forget 2003, 286). Keskustelua on pitkää dominoinut kaksi näkökulmaa: on väitetty ettei Harriet Taylor Mill ole vaikuttanut merkittävästi Millin ajatteluun (vaikka Mill itse esittää päin vastaista omaelämäkerrassaan⁵), tai Millin ajattelun epämieluisat osat on nähty Taylor Millin vaikutukseksi⁶. Taylor Milliä on myös syytetty Millin ajatusten varastamisesta⁷, vaikka itse näkisin nämä tapaukset enemmän niin, että Mill on yhteisymmärryksessä julkaissut Taylor Millin ajatuksia omina artikkeleinaan. Harriet Taylor Mill kuitenkin oli itsenäinen ajattelija, joka usein omasi John Stuart Milliä radikaalimpia ja oivaltavampia näkökulmia, etenkin naisten oikeuksiin liittyen (Seiz & Pujol 2000, 476).

Enfranchisement of Women käsittelee monia samoja teemoja kuin John Stuart Millin *Naisen asema*: naisten oikeus työntekoon, naisten omistusoikeus, naisten asema avioliitossa, ja naisten äänioikeus. Seiz ja Pujol ovat artikkelissaan ”Harriet Taylor Mill” (2000, s. 477) analysoineet Taylor Millin pääargumentteja sukupuolten välisestä epäoikeudenmukaisuudesta *Enfranchisement of Women* -teoksessa: 1. Taylor Mill identifioi naisten pakotetun taloudellisen

⁵ Mill 1955 [1873] 156–160, 203–208, 210

⁶ Tästä keskustelusta lisää esim. Pujol (1995), Jacobs (1996) ja Bodkin (1999).

⁷ ”Morley told me that Louis Blanc told him he once sat for hour with her [Harriet Taylor Mill] and that she repeated to him what afterwards turned out to be an article Mill had just finished for Edinburgh.” (Stillinger 1961, 24).

riippuvuuden miehestä alistussuhteen juureksi, 2. esittää, että tämä roolijako on (moderneja termejä käyttäen) sosiaalinen konstruktio ennemmin kuin luonnollinen, 3. selittää kuinka naiset ovat ohjattu hyväksymään tilanteensa, ja 4. käyttää utilitaristisia ja liberaaleja periaatteita perustelemaan täyttä naisten äänioikeuden saavuttamista.

The Enfranchisement of Women -teoksen alussa Taylor Mill kertoo Yhdysvalloissa pidetyistä naisten kokoontumisista, ja kuvailee millaisia vaatimuksia amerikkalaiset naisten oikeuksien puolestapuhujat ovat esittäneet. Yhdysvaltojen perustuslaki ilmaisee, että ”*all men are created equal*”. Olisi älyllisesti epärehellistä tässä tulkita *men* tarkoittamaan miestä eikä ihmistä, Taylor Mill argumentoi. Naisten äänioikeuden puute luo ristiriidan käytännön ja ihanteen välille, koska myös naisten on toteltava järjestelmää, johon he eivät pääse vaikuttamaan. (Taylor Mill 1983, 3–7.)

Tässä luvussa käsittelen teoksessa esiinnoitettuja teemoja: vahvemman oikeus, avioliitto, naisten koulutus, naiset palkkatyössä, naisten äänioikeus, taloudellinen riippuvuus alistussuhteen juurena, naisten vapautumisen utilitaristiset perustelut ja sisäistetty patriarkaalinen ideologia, omissa alaluvuissaan. Myöhemmin neljännessä luvussa käsittelen Millin *Naisen asema* -teoksessa esiin nousevia samoja teemoja, ja viidennessä käsittelyluvussa vertailen Taylor Millin ja Millin ajattelun eroavaisuuksia.

3.1 Vahvemman oikeus

Taylor Mill (1983, 10) esittää naisten alistuksen palautuvan tottumukseen ja tapoihin. Miksi tämä sitten on ollut tapana? Syynä tälle on fyysiseen voimaan perustuva vahvemman oikeus historiallisesti yksilöiden välisiä valtasuhteita määrittelevänä tekijänä. Argumenttina tämä on samankaltainen kuin minkä Mill esittää *Naisen asema* -teoksessa. Käsittelen Millin argumentaatiota vahvemman oikeudesta *Naisen asema* -käsittelyluvun alaluvussa 4.1 ja vertailen Taylor Millin ja Millin ajatuksia aiheesta vertailuluvun alaluvussa 5.1.

”Ei ole vaikea ymmärtää, miksi naisten alistus on ollut tapana. Mitään muuta selitystä ei tarvita kuin fyysinen voima”⁸, Taylor Mill (1983, 12) esittää. Biologisten todennäköisyyksien eli

⁸ Koska *Enfranchisement of Womenia* ei ole käännetty suomeksi, olen kääntänyt suorat lainaukset teoksesta itse.

miesten fyysisen ylivoiman määrittelemät valtasuhteet on tehty myös juridisiksi naisten asemaa määritteleviksi laeiksi: ”Se, että fyysisesti heikommista pitäisi tehdä myös laillisesti alempiarvoisia, on yleinen käytäntö, jolla maailmaa on hallittu.” (Taylor Mill 1983, 12).

Hieman myöhemmin samalla sivulla Taylor Mill kuitenkin esittää myös muita syitä, kuin fyysinen voima, sille miten toiset voivat alistaa toisia valtansa alle (1983, 12): ”Läpi historian, kansakunnat, rodut ja luokat, jotka ovat olleet vahvimpia joko lihasvoimassa, rikkauksissa tai sotilaskurissa ovat valloittaneet ja pitäneet muita valtansa alla”. Tulkitsen Taylor Millin viittaavan tässä esimerkiksi siirtomaapolitiikkaan.

Yksilöiden, ja varsinkin kansakuntien, välisiä suhteita värittää siis muutkin ominaisuudet kuin pelkkä fyysinen voima ja siitä johdettavissa oleva väkivallan uhka. Yllä olevassa lainauksessa Taylor vaikuttaa tunnustavan myös muunlaisia ihmistenvälisiin suhteisiin vaikuttavia valtasuhteita. Hän mainitsee rodun ja luokan, jotka ovat kaksi sorron sektioiden klassisen kolmiojaon⁹ osa-alueista sukupuolen ohella.

3.2 Avioliitto

Taylor Mill (1983, 18) esittää, että iso joukko naisia on vaimoja ja äitejä vain koska muita uramahdollisuuksia ei ole heille auki. Hän ei uskonut naisten enemmistön valitsevan tällaista tulevaisuutta itselleen, mikäli heille avoinna olisi kaikki samat uramahdollisuudet kuin miehillekin.

Naisen elämä pyörii miehen ympärillä hänen palvelijanaan (Taylor Mill 1983, 23). Naisen ja miehen välinen suhde ei ole ollut edes epätasaveroisten välinen kumppanuus, vaan ”vaimo on osa kodin huonekaluja – lepopaikka, johon mies voi palata töistä tai huveista” (Taylor Mill

⁹ Viittaan termillä sorron sektioiden klassinen kolmijako yhdysvaltalaisien mustien sosialistien kehittämään termiin *Triple oppression*. Termiä on määritellyt mm. Claudia Jones. Jonesin sosialistisesta ja rotutietoisesta feminismistä voi lukea lisää esimerkiksi Denise Lynnin (2014) artikkelista ”Socialist Feminism and Triple Oppression: Claudia Jones and African American Women in American Communism”. Sorron kolmijako liittyy kiinteästi Kimberlé Crenshawn intersektionalisuuden käsitteeseen, jossa intersektionaalisuus tarkoittaa useampaan sorron sektioon kuulumista yhtä aikaa. Rasismi ja seksismi luovat yhdessä ilmiön *misogynoir*, joka ei palaudu pelkästään rasismiin ja seksismiin. Intersektionalisuudesta kannattaa perehtyä Crenshawn artikkeliin ”Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics” (1989).

1983, 25–26). Taylor Millin mukaan (1983, 27) nyt ensimmäistä kertaa maailman historiassa¹⁰ mies ja nainen ovat aidosti kumppaneita.

Miksi näin? Taylor Mill (1983, 23–24) vastaa: ”Kun kysymme miksi lajin toisen puoliskon olemassaolon pitäisi olla lähinnä toista avustava (...) ainut [vastaus] joka voidaan antaa on, että miehet haluavat niin”. On miehille miellyttävää, että he voivat elää itselleen, ja naiset heitä varten (Taylor Mill 1983, 23–24).

Naiset eivät pääse toteuttamaan täyttä älyllistä kyvykkyyttään maailmassa, joissa esimerkiksi oikeutta palkkatyöhön on rajoitettu, tyttöjen koulutus on vajavaista ja heitä ohjataan lapsesta lähtien tyhjänpäiväisten kiinnostuksenkohteiden pariin. Näin ollen parisuhteissa, naisten kumppanuudella on liuettavia vaikutuksia miesten korkeimpiin kykyihin ja pyrkimyksiin. Kun toisella avioparista ei ole tietämystä tai kiinnostusta suuria ideoita, sivistäviä pyrkimyksiä, tai käytännöllisiä huolia kohtaan henkilökohtaisen hyödyn ja turhamaisuuksien ulkopuolella, hänen tietoinen tai tiedostamaton vaikutuksena sammuttaa tai tekee toisarvoiseksi ne miehen kiinnostuksenkohteen, joita hän ei jaa. (Taylor Mill 1983, 29.)

Myös naisten koulutuksen tavoitteet pyörivät miesten ympärillä, siinä miten olla parempi kumppani miehelle. Taylor Mill kuvaa kuinka pinnallisella tasolla olevista asioista kiinnostunut vaimo häiritsee myös miehensä henkistä kehitystä ja on hänelle haitallinen vaikutus. Ongelma palautuu naisten koulutukseen (Taylor Mill 1983, 29): ”Sanotaan, että naisten pitäisi olla, ei orjia, eikä palvelijoita, vaan kumppaneita miehille, ja koulutettu sitä tehtävää varten (sitä ei sanota, että miesten pitäisi olla koulutettu kumppaneiksi naisille)”. Siinä missä naisten koulutus keskittyy kouluttamaan heistä parempia kumppaneita miehille, se ei Taylor Millin mukaan onnistu tässä tavoitteessa, koska vaimo joka on opetettu pelkästään myötäilemään miestään, ei ikinä tarjoa tälle riittävästi älyllistä haastetta ajattelun kehittämiseen. Jotkut naisten koulutuksen maltilliset uudistajat¹¹ ovat valmiita jopa myöntämään, että naisille pitäisi opettaa myös

¹⁰ Taylor Mill käyttää ilmaisua ”*first time in the world*”. Taylor Millin historiantuntemus kuitenkin vaikuttaa värityneeltä, ja sillä tavoin anakronistiselta, että hän tarkastelee menneitä ja vieraita kulttuureja länsimaisten ajattelumallien värittämänä. Aiemmin sivulla 25 hän kuvaa naisen asemaa primitiivisemmissä kulttuureissa: ”Alussa, ja niiden heimojen keskuudessa, jotka ovat yhä primitiivisissä olosuhteissa, naiset olivat ja ovat miesten orjia, raskasta työtä varten”. Modernista antropologiasta tiedämme, että eri kulttuureissa on ollut erilaisia sosiaalisia järjestelmiä, jotka eivät ole välttämättä olleet patriarkaalisia. Kuten Millinkin tapauksessa, on syytä suhtautua kriittisesti Taylor Millin kuvauksiin historiallisista vieraista kulttuureista.

¹¹ *moderate reformers*

politiikan tuntemusta. Siinäkin tavoitteena kuitenkin on voida ylläpitää keskustelua aiheesta miehen kanssa, tai vähintäänkin ymmärtää ja myötäillä miehen näkemyksiä. (Taylor Mill 1983, 29–30.)

En puhu tässä luvussa enempää naisten puutteellisen koulutuksen negatiivisista vaikutuksista avio-onneen ja miesten henkiseen kehitykseen. Käsittelen naisten koulutusta teemana lisää vielä seuraavassa alaluvussa 3.3.

Naisen ja miehen välinen epätasa-arvo terrorisoi kiintymystä parisuhteessa. Sen muodostumiseksi tarvittaisiin aitoa ystävyyttä, joka ilmenee vain tasa-arvoisten kesken. Taylor Mill tarkentaa viittaavansa nyt johonkin sellaista syvällisempään, kuin kiintymys mitä yleensä ilmenee kahden yhdessä asuvan ihmisen välillä, jotka suoranaisesti eivät vihaa toisiaan. Tällaisen yleisemmän tason kiintymyksen toteutuminen ei vaadi tasa-arvoisuutta, sitä ilmenee esimerkiksi sultaanin ja hänen suosikkien tai orjanomistajan ja hänen palvelijoiden välillä. (Taylor Mill 1983, 34.)

3.3 Naisten koulutus

Taylor Millin ajan naisten koulutus toteutui kotiopetuksena, koska ei ollut olemassa meidän aikaamme vastaavia julkisia koulutusjärjestelmiä, eikä naisilla myöskään ollut pääsyä korkeampaan koulutukseen yliopistoihin. Taylor Mill kritisoi naisten koulutusta siitä ettei se tähdännyt varsinkaan ammattiin, vaan tekemään heistä parempia kumppaneita miehelle.

Taylor Mill ei ollut tyytyväinen sen aikaisiin pyrkimyksiin parantaa tyttöjen koulutusta: tytöille opetetaan vain pieni osuus siitä, mikä pyritään opettamaan perusteellisesti pojille. Tyttöjen koulutuksesta jää puuttumaan syvällisempi ajattelu itsessään, ja sen sovellutukset. Heille opetetaan hyvin nuoresta lähtien, että ajattelu ja sen suurimmat sovellutukset ovat muiden asia, siinä missä heidän tehtävänsä on miellyttää toisia ihmisiä. Naiset korkeat henkiset kyvyt tulevat olemaan vain onnekkaita sattumia, niin pitkää kunnes jokainen uravaihtoehto on heille auki, ja kunnes heidät, kuten miehetkin, koulutetaan heitä itseään ja yhteiskuntaa varten. (Taylor Mill 1983, 30–31.)

Taylor Mill vaatii naisille pääsyä koulutukseen samoilla ehdoilla kuin se on mahdollista miehille. Tämän koulutuksen tulee palvella naisten taloudellista ja intellektuaalista itsenäisyyttä, eikä valmistaa heitä äideiksi ja vaimoiksi, kuten naisten koulutus noihin aikoihin oli painottunut. Taylor Mill ei täsmennä *Enfranchisement of Women* -teoksessa millaisia koulutusreformia on tarpeellista toteuttaa.

Taylor Mill (1983, 29) kritisoi naisten koulutuksen maltillisia uudistajia, jotka ylläpitäisivät vanhoja huonoja periaatteita, mutta haluaisivat lieventää niiden seurauksia. Maltilliset uudistajat pyrkisivät parantamaan naisten koulutusta pitäen sen johtotähtenä naisten kouluttamisen kumppaneiksi miehille. Käsittelen tätä aihetta avioliiton näkökulmasta alaluvussa 3.2. Taylorille oli tärkeää, että naisia koulutettaisiin heidän omaa etuaan ylläpitäen, niin, että heille jäisi muitakin realistisia tulevaisuudennäkymiä kuin avioliitto.

3.4 Naiset palkkatyössä

Taylor Mill ottaa *Enfranchisement of Women* -teoksessa Millin *Naisen asema* -teoksessa nähtyjä argumentteja vahvemman ja selkeämmän kannan naisten palkkatyötä kohtaan. Taylor Mill kannatti palkkatyötä siinäkin tapauksessa, että kriitikot ovat oikeassa ja naisten hakeutuminen työmarkkinoille laskee palkkoja, ja nainen ja mies jatkossa tienaa yhdessä saman verran, kuin mies olisi tienannut yksinään aiemmin.

Taylor Mill kirjoittaa (1983, 20): ”Nainen, joka osallistuu materiaalisesti perheen elättämiseen ei voi tulla kohdelluksi samaan halveksivaan tyrannimaiseen tapaan kuin se, joka on riippuvainen miehestä toimeentulon lähteenä”. Taloudellisesti edes jossain määrin itsenäiset naiset eivät olisi samanlaisessa alistussuhteessa mieheen. Tästä syystä työurien aukeneminen naisille olisi olennainen osa naisten aitoa emansipaatiota.

Julia Annas (2005, 67) huomauttaa tämän olevan paljon realistisempi näkökulma kuin Millin ajatus missä naiset opiskelevat ammatin, jossa eivät välttämättä ikinä työskentele tai joka jää sitten kun nainen menee naimisiin. Taylor Millille siis, toisin kuin Millille, kysymys naisten kodin ulkopuolisesta työskentelystä oli ennen kaikkea käytännöllinen, eikä teoreettinen.

3.5 Naisten äänioikeus

Vaikka naisten äänioikeus ei ole eniten palstatilaa *Enfranchisement of Women* -teoksessa saava teema, voidaan koko tekstin olennaisemmaksi tavoitteeksi ja koko esseen taustalla olevaksi poliittiseksi projektiksi katsoa naisten äänioikeuden ajaminen.

Taylor Mill ottaa selkeän kannan naisten äänioikeuden puolesta, mutta on epäselvää, kannattaako hän yleistä äänioikeutta. Hän (1983, 8) mainitsee Radicalsit ja Chartistit, jotka kannattivat yleistä äänioikeutta. Hän ei tuo tässä yhteydessä esille omaa kantaansa yleiseen äänioikeuteen, mutta ei myöskään suoranaisesti irtisanoudu siitä tai argumentoi yleistä äänioikeutta vastaan missään kohden *Enfranchisement of Women* -teosta. Taylor Mill (1983, 8) kritisoi Chartisteja siitä, että kaikki heistä eivät kuitenkaan kannattaneet naisten äänioikeutta: ”Millä totuudella tai järjellä voidaan äänioikeutta kutsua yleiseksi, kun puolet ihmiskunnasta suljetaan sen ulkopuolelle?”.

Taylor Mill puolustaa naisten äänioikeutta sillä perusteella, että englantilaisen vapauskäsitteen maksiimeja on, että verotus ja poliittinen edustus kulkevat käsi kädessä. Kuitenkin, myös tilanteessa, missä naisilla ei ole juridista omistusoikeutta, monet naimattomat naiset maksavat veroja. Myös toinen perustavanlaatuinen doktriini oikeudesta tulla oikeusistuimessa vertaistensa tuomitsemaksi, ei naisten kohdalla toteudu. Siksi naisten äänestysoikeuden lisäksi Taylor Mill vaatii naisten yhtäläistä valamiehistöosallistumista (1983, 6): ”Sitä, että naisilla, henkilökohtaisen oikeuden näkökulmasta, on yhtäläinen oikeus äänioikeuteen ja paikkaan valamiehistössä, olisi vaikeaa kenenkään kiistää”. Esimerkiksi ulkomaalaisten tapauksessa laki velvoittaa puolet valamiehistöstä olemaan vertaisia eli koostumaan toisista ulkomaalaisista. Miksi tätä vertaistuomion periaatetta ei toteuteta naisten kohdalla, hän kysyy. (Taylor Mill 1983, 8–9.)

3.6 Taloudellinen riippuvuus alistussuhteen juurena

Taylor Millin mukaan juuret sukupuolten eriarvoisuudessa oli naisten sulkeminen kodin piiriin avioliittoon ja vanhemmuuteen, ulos julkisesta elämästä. Naisilta oli kielletty ”lähestulkoon kaikki, mitä ne joille se oli sallittua, eniten arvostavat” mukaan lukien poliittinen vapaus ja

toiminnanvapaus (Taylor Mill 1983, 9). Jako nähtiin Taylor Millin mukaan luonnollisena ja välttämättömänä, vaikka todellisuudessa sukupuoliroolit ovat vaihdelleet eri kulttuureissa ja aikakausilla. Sukupuoliroolit ovat säädetty naisille enemmän kuin biologisesti määräytyneet tai vapaasti valittu, joko voimakeinoin tai indoktrinaatiolla.¹² (Taylor Mill 1983).

Luonto ei pakota naisia riippuvaiseksi miehistä, vaan sosiaalinen valta. Nykyinen työnjako estää naisia kilpailemasta työmarkkinnoilla ja takaa heidän saatavuuden kotona. Tämä palvelee miesten etua ja vahvistaa heidän valtaansa. Taloudelliset suhteet sukupuolten välillä alustavat muita epätasa-arvon ulottuvuuksia, joita on esimerkiksi naisten ulossulkeminen politiikkaan osallistumisesta. (Seiz & Pujol 2000, 477–478).

Pujolin ja Seizen mukaan Taylor Mill tarjosi materialistisen analyysin naisten alistuksesta ennen kuin Karl Marx ja Friedrich Engels käsitelivät aihetta sen lähemmin. He tulkitsevat Taylor Millin toivovan sosialismin korvaavan kapitalismin viitaten lainaukseen: ”niin pitkää kun kapitalismi on ihmiselämän yleinen laki, on tyranniaa sulkea sen ulkopuolelle puolet kilpailijoista” (Taylor Mill, 1983, 21). (Seiz & Pujol 2000, 478.)

Taylor Mill esittää vahvemman oikeuden naisten alistuksen perimmäiseksi syyksi, mutta toisaalta myös esittää alistussuhteen juureksi naisten taloudellisen riippuvuuden miehistä. Materialistinen analyysi, jota Seiz ja Pujol (2000) tulkitsevat Taylor Millin tekemän, kytkee naisten alistuksen taloudellisiin olosuhteisiin enemmän kuin biologisiin oletuksiin mies- ja naiskehoista. Se kytkee naiseen kohdistuvan sorron yhteiskunnallisiin olosuhteisiin toisin kuin teoria vahvemman oikeudesta naisten alistuksen juurisyytä.

3.7 Sisäistetty patriarkaallinen ideologia

Taylor Mill oli aikaansa edellä vastauksessaan siihen, miksi naiset eivät tavoitelleet emansipaatiota jos he olivat onnettomia; Pujolin ja Seizen (2000, 478) mukaan hän ennakoii moderneja ideologia-teorioita. Sisäistetty patriarkaallinen ideologia saa naiset suosimaan heille annettuja rooleja.

¹² Taylor Mill käyttää termiä *inculcation*. Mietin vaihtoehtoisia käännöksiä, kuten manipulaatio, mutta päädyin tulkitsemaan, että se viittaa tässä samaan ilmiöön kuin indoktrinaatio.

Taylor Mill esittää, että naisten nykyiset halut voidaan jättää huomiotta niiden halujen puolesta, jotka heillä olisi, jos heidän luonnettaan ei tukahdutettaisi. (Annas 2005, 68.) Toisaalta, se näkemys, että naiset suosisivat riippuvaista tilaansa on harha, joka kumpuaa siitä, että heillä ei ole muitakaan vaihtoehtoja. (Pujol & Seiz 2000, 478.)

Osaltaan vaikutelmaan siitä, että naiset eivät vastusta heikkoa asemaansa vaikutti varmasti heikot mahdollisuudet julkaista mielipiteitään 1800-luvulla. Myös Taylor Millin pamfletti julkaistiin alun perin nimettömänä Millin yhteyksien kautta. Taylor Millin (1983, 39) mukaan näennäinen valitusten puute voi johtua siitä "kun ei ole mitään toivoa onnistumisesta, valitusta harvoin tehdään kuultavaksi haluttomille korville".

4. JOHN STUART MILL JA NAISEN ASEMA

Tässä luvussa käsittelemme John Stuart Millin *Naisen asema* -teosta ja siinä esiin nousevia teemoja omissa alaluvuissaan. Sitä ennen käsittelemme teosta yleisesti ja teen katsauksen *Naisen asema* -teokseen kohdistettuun kritiikkiin ja siihen esitettyihin puolustuksiin.

Naisen asema eli *The Subjection of Women* julkaistiin ensimmäistä kertaa vuonna 1869, yksitoista vuotta Harriet Taylor Millin menehtymisen jälkeen. Suomeksi se on julkaistu Lyyli Vihervaaran kääntämänä jo vuonna 1910. Suomennuksen nimeä on kritisoitu, ja esimerkiksi Saastamoinen (2017) puhuukin teoksesta mielestään paremmin kuvaavalla nimellä *Naisten alistus*. Tutkijat ovat lähes yksimielisiä siitä, että *Naisen asema* on nimenomaan Millin itse kirjoittama, vaikka Mill omaelämäkerrassaan antaisi siitä, ja muista teksteistään, täyden kunnian Taylor Millille (Mill 1955, 160). Tämän puolesta puhuu julkaisuajankohta Taylor Millin kuoleman jälkeen, vaikkakin Millin tiedetään viivytelleen valmiin esseen julkaisua hänen odotellessa ajankohtaa, joka olisi sen sanomalle suotuisampi (Goldstein 1980, 329). Joitain radikaalimpia ajatuksiaan Mill kertoo jättäneensä pois *Naisen asema* -teoksesta, koska ei uskonut yleisön olevan niille vielä valmis. Nämä julkaisematta jääneet radikaalimmat ajatukset koskivat avioeroa ja ehkäisyä (Mill 1972).

Naisen asema -teosta on kritisoitu epäjohdonmukaiseksi ja sisäisesti ristiriitaiseksi, sekä riittämättömäksi feministisenä teoriana (Smith 2001, 182). Monet tutkijat (mm. Ring 1985, Ring 1991, Annas 2005) ovat kritisoineet Millia siitä, että hän argumentoi naisten vapautumisen puolesta vetoamalla naisten nykyiseen ja menneeseen käytökseen ja menestykseen. Onhan hän samassa kirjassa esittänyt, ettei ns. naisten luonnosta voida sanoa mitään, koska naisia ei ole päästy tarkastelemaan ilman yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutusta (Mill 1981, 28).

Sekä Jennifer Ring että Julia Annas esittävät Millin epäjohdonmukaisuuden pohjautuvan ensisijaisesti hänen tarpeeseensa ylläpitää empiristä lähestymistapaa tietoon (Smith 2001, 184). Ring (1991, 78) kysyy: ”Kuinka empirismi voisi oikeuttaa naisten erilaisen aseman jos ei ole empirisiä todisteita, että tällainen muutos voisi toimia?”. Annas ja Ring kritisoivat empirismää

Millin metodina: Mill hakee empiirisiä todisteita tuekseen vaikka on jo esittänyt, etteivät sellaiset kelpaa, koska aiheesta ei voida tietää kokemuksen perusteella (Smith 2001, 184, 186). Siinä missä Annas ja Ring kritisoivat empirismiä Millin menetelmänä, Zillah R Eisenstein (1993, 136–138) näkee liberalismien peittävän Millin feministiset pyrkimykset. Hänen mukaansa liberalismien yksilökeskeinen ja patriarkaallinen luonne ovat yhteensovittamattomia täyden sukupuolten tasa-arvon kanssa.

Smith (2001, 187) huomauttaa, että vaikka Mill *Naisen asema* -teoksen luvussa III esittää esimerkkejä naisten saavutuksista todistaakseen heidän hyödyllisyyttään yhteiskunnalle, tämä on kuitenkin vain spekulointia. Mill ehdottaa, että naisten alistetussa asemassakin osoittama käytös vihjaa naisten vielä suuremmasta hyödyllisyydestä vapaassa yhteiskunnassa. Mill kuitenkin samanaikaisesti pitää kiinni näkemyksestään ettei ns. naisten luonnosta voida sanoa mitään koska sitä on päästy tarkastelemaan vain alistetussa asemassa. Smithin tulkinnan mukaan tämä on Milliltä spekulointia, eikä Mill suoraan sano, että naisten sen hetkissä olosuhteissa osoittama käytös jatkuisi yhteiskunnassa, jossa naisia kohdeltaisiin yhdenvertaisesti. Smith huomauttaa, että vaikka empirismi saa Millin hakemaan todisteita nykyhetkestä, ei voida väittää, että Mill uskoisi empiiristen todisteiden *välttämättä* ennustavan tulevaisuuden käytöstä. (Smith 2001, 187.) Mielestäni tämä on jossain määrin tarpeeton huomio, joka ei sano Millin tueksi mitään sellaista, joka ei koskisi kaikkea empiiristä tutkimusta. Tietty epävarmuus on osa kaikkea empiiristä tutkimusta. Sen takia tutkimusten tuloksissa puhutaan todennäköisyyksistä, ei välttämättömyyksistä.

Smith (2001, 187) huomauttaa Millin itsekkin havaitsevan mahdollisen ristiriidan, ja naisten luonteenpiirteistä puhuessaan, huomauttaa useaan otteeseen, ettei ns. naisten luonnosta kuitenkaan voida sanoa mitään. Vaikka se, että Mill itsekkin havaitsee olevansa epäjohdonmukainen ei tee hänen argumenteistaan sen johdonmukaisempia, Smithin mukaan tämä seikka ansaisi enemmän kriitikkojen huomiota. Smith uskoo Millin olleen kiinnostuneempi käytännöllisistä ja poliittisista tavoitteista kuin teoreettisesta johdonmukaisuudesta. (Smith 2001, 187). Hänen mielestään *Naisen asema* -teosta on parasta tulkita käytännöllisenä ja poliittisena esseenä enemmän kuin filosofisena tutkielmana. Samankaltaisia väitteitä ovat esittäneet aiemmin mm. Ring (1991), Okin (1992) ja Rossi (1970).

Siinä missä Ring, Annas ja Eisenstein arvostelevat ensisijaisesti Millin metodologiaa *Naisen asema*-teoksessa, muut tutkijat ovat kritisoineet ensisijaisesti hänen argumenttinsa puutteellisuutta feministisenä teoriana. *Naisen asema* -teosta riittämättömänä feministisenä teoriana arvostelevien tutkijoiden kritiikki on kohdistunut ensisijaisesti Millin linjaukseen siitä, että tasa-arvoisessa yhteiskunnassa kotitalouksien paras työnjako olisi mies työskentelemässä kodin ulkopuolella ja nainen hoitamassa kotitaloutta. Avaan tätä enemmän naisten työntekoa koskevassa alaluvussa 4.4.

Gail Tulloch (1989, 30) väittää, että Mill ei ole riittävän herkkä faktalle, että perinteinen työnjako on myös valtajako. Susan Moller Okin (1992, 228) väittää, että Millin sitoumus perinteiseen sukupuolten väliseen työnjakoon miettimättä sen seurauksia naisten elämiin muodostaa aukon hänen feministisessä ajattelussaan. Vahvistamalla, että naisten tulisi pysyä kotona hoitamassa kotitaloutta, Mill riistää naisilta mahdollisuuden täyteen yhdenvertaisuuteen miesten kanssa (Okin 1992, 228–230). Mill (1981, 56–57) perustelee kannattamaansa työnjakoa naisen ja miehen välillä sillä, että naisten kodin ulkopuolinen työskentely johtaisi naisten työmäärän tuplaantumiseen, kun he palkkatyön päälle joutuvat tekemään myös kodinhoidolliset vastuut.¹³ Okin (1992, 228–230) kritisoi Millia siitä ettei hän puutu epäoikeudenmukaiseen järjestelmään, joka ei odota miehiltä osallistumista kodinhoitoon.¹⁴ Mary Shanley (1981, 242) huomauttaa tämän olevan epäoikeudenmukaista myös miehiä kohtaan evätessään heiltä tasavertaisen mahdollisuuden osallistua lastensa kasvatukseen.

Smith (2001,187) vastaa *Naisen asema* -teokseen kohdistettuun kritiikkiin huomauttamalla, että: ”(...) ei voida oikeutetusti väittää, että Mill kieltäisi naisilta täysin vapauden tehdä mitä he haluavat”. Tässä Smith mielestäni vastaa olkiukkokoon. Varmasti jokainen *Naisen asema* -teosta puutteellisena feministisenä teoriana kritisoinut on tunnistaa, kuinka Mill siinä puolustaa naisten oikeutta kodin ulkopuoliseen työskentelyyn ja muutenkin kannattaa myös naisten yksilövapautta. Nähdäkseni kritiikin keskiössä ei ole ollut se, että Mill kieltäisi naisilta täysin

¹³ Millin kunniaksi kuitenkin sanottava, että hän oli tässä ainakin osittain oikeassa. Miesten osallistuminen kotitöihin on edelleen puhututtava aihe, jota käsittelee mm. Emlgren, Jurva, Lahti, Sihto (2016): Epätasa-arvo parisuhteissa synnyttää tyytymättömyyttä.

¹⁴ Helen McCabe (2018) käsittelee Millin kodinhoidon työnjakoon liittyviä argumentteja *Naisen asemassa* tuoreessa artikkelissaan ” ‘Good housekeeping’? Re-assessing John Stuart Mill's position on the gendered division of labour”. Hän esittää, että Millin positioita on väärintulkittu ja tulkitsee Millin ajavan oikeudenmukaista työnjakoa yli naisten itsenäisyyden.

esimerkiksi kodin ulkopuolisen työskentelyn. Enemmän ongelmana on se kuinka Millin teoriassa kannattamat naisten oikeudet voisivat toteutua käytännössä, kun hän ei edes itse usko, että naisten kodin ulkopuolinen työskentely olisi järkevää tai jotain sellaista mitä naisten enemmistö valitsisi.

Kun Mill esseessään on kuitenkin tekemässä jonkinlaista naisten oikeuksien puolustusta, vaaditaan enemmän kuin se, ettei Mill suoranaisesti kieltäisi naisilta työskentelyä kodin ulkopuolella. Milliiä kohtaan esitetty kritiikki ei ole ollut, että Mill suoranaisesti kieltäisi naisilta työskentelyn kodin ulkopuolella, vaan, että *Naisen asema* on muutoin riittämätön feministisenä teoriana. Jonka vuoksi Smithin vastaus kritiikkiin ei mielestäni osu maaliin niin, että se vastaisi esitettyyn kritiikkiin.

Smith (2001, 188) huomauttaa myös, että Milliltä tässä kontekstissa on liikaa vaadittu ja jossain määrin epäoikeutettua kritiikkiä arvostella siitä, ettei hän nähnyt miesten yhtäläistä osallistumista kodinhoitoon vaihtoehtona. Miten Mill olisi osannut ehdottaa sellaista 1800-luvulla, jos miesten osallistuminen kodinhoitoon on edelleen puhuttava aihe, jotka herättää tyytymättömyyttä parisuhteissa¹⁵? Smith (2001, 189) päätyy siihen lopputulokseen, että monet kriitikoiden osoittamat epäjohdonmukaisuudet ja ns. aukot näyttäytyvät johdonmukaisina kun huomioon otetaan historiallinen konteksti ja Millin poliittiset tarkoitukset.

Käsiteltyäni yleisesti *Naisen asema* -teokseen kohdistettua kritiikkiä, jatkan tätä käsittelylukua käymällä omissa alaluvuissaan läpi siinä esille nousseita teemoja: vahvemman oikeus, avioliitto, avioliitto, naisten koulutus, naisten palkkatyössä, naisten äänioikeus, naisten luonto, johdonmukaisuus Millin liberalismiin kanssa ja valta. Johtopäätösluvussa vertailen Millin ja Taylor Millin ajatusten eroja teemoissa, jotka ovat yhtäläisiä molemmissa teoksissa.

¹⁵ Emglren, Heidi., Jurva, Raisa., Lahti, Annukka., Sihto, Tiina (2016): Epätasa-arvo parisuhteissa synnyttää tyytymättömyyttä

4.1 Vahvemman oikeus

Naisten alistus ei ole hyödyllistä tai rationaalista. Sitä ylläpitävät tavat, tottumus, ennakkoluulot ja yleinen mielipide. Tällaista asetelmaa ei olisi säädetty, jos siitä päätettäisiin nyt ensimmäistä kertaa, eikä siihen ole päädytty siksi, että se olisi paras tapa järjestää yhteiskunta; muita tapoja ei yksinkertaisesti ole ikinä kokeiltu. Millin mukaan naisten laillinen alistus on itsessään väärin ja inhimillisen kehityksen esteenä, ja tilalle pitäisi tulla täydellinen yhdenvertaisuus¹⁶. (Mill 1981, 7–12.)

Mill esittää naisten alistetun aseman pohjautuvan historiallisesti vahvimman oikeuteen, jossa fyysisesti vahvempi hallitsee heikompiaan. Mill (1981, 12) esittää, että miesten ja naisten oikeuksien erilaisuudella ei ole muuta alkuperää kuin voimakkuuden laki, josta puhun tässä vahvemman oikeutena.

Vahvemman oikeus muilla elämänosa-alueilla ei ole enää voimassa, mutta naisten alistus on jäänyt siitä jäänteeksi. Siinä missä naiset aiemmin pakotti kuuliaiseksi fyysisesti vahvemman valta, sitoi heidät siihen nyt laki: ”Valtiolliset lait ja järjestelmät lähtevät aina siitä, että ne tunnustavat oikeiksi ne suhteet, jotka jo entuudestaan vallitsevat yksilöiden kesken. Ne muuttavat sen, mikä oli ainoastaan fyysillinen tosiasia, lailliseksi oikeudeksi (...) Ne, jotka oli ennen pakotettu kuuliaisuuteen, tulivat tällä tavoin siihen laillisesti sidotuksi” (Mill 1981, 12).

4.2 Avioliitto

Naisten alisteinen asema ei ole samalla tavalla pakkovalta, kuin esimerkiksi orjuus, johon Mill sitä vertaa, mutta monet syyt johtavat siihen, etteivät naiset kapinoi sitä vastaan (1981, 20). Yksi näistä syistä on muiden vaihtoehtojen puute: naisille tarjolla on vain Hobsonin ehto¹⁷, tämä tai

¹⁶ En tiedä mitä Mill tarkoittaa täydellisellä yhdenvertaisuudella. Tiedetään, että hän ei kannattanut universaalia äänioikeutta, ja toisaalta Millin huolen keskiössä olivat keskiluokkaiset valkoiset naiset. On vaikea nähdä täydellisen yhdenvertaisuuden toteutuvan Millin politiikoilla, jotka eivät ottaneet ollenkaan huomioon kaikista huonoimmista asemassa olevia ryhmiä.

¹⁷ Hobsonin ehto on *Naisen aseman* suomentajan käännös termille *Hobson's choice*, sitä harvemmin käytetään ylipäätään suomeksi. Hobsonin ehto on niin sanotusti vapaa valinta tilanteessa missä on vain yksi vaihtoehto: ”tämä tai ei mitään”. Hobsonin ehdon voisi kääntää suomeksi myös ”ota tai jätä”. Sanonnan ja termin *Hobson's choice* takana väitetään olevan tarina Thomas Hobsonista, joka pyöritti hevostallia lähellä Cambridgen yliopistoa. Hobsonilla oli hevosten kanssa järjestelmä missä viimeisimmäksi käytetty hevonen sijoitettiin aina kauimmaksi

ei mitään. ”Avioliittohan on se kohtalo, jota kaikki muut voivat tavoitella, paitsi ne, jotka eivät ole kyllin viehättäviä tullakseen jonkun miehen kumppaniksi”. Naisten tahto avioliiton suhteen on voinut olla lähinnä näennäistä, siihen on saatettu painostaa perheen toimesta, tai siihen on suostuttu muiden vaihtoehtojen puutteesta. (Mill 1981, 37.)

Julkisuuteen nousseita äärimmäisiä tapauksia vaimojen kaltoinkohtelusta voidaan nimittää yksittäistapauksiksi. Kuitenkin, siellä missä on valtaa, on aina myös mahdollisuus sen vallan väärinkäyttöön. ”Ja onhan aivan ilmeistä, ettei vallan väärinkäyttöä voida ehkäistä niin kauan kuin valta säilyy. Valtaa ei anneta tai tarjota ainoastaan hyvälle tai kohtalaisen arvokkaille miehille, vaan myös kaikille raaimmille ja rikollisimmillekin”, Mill kirjoittaa (1981, 89). Jo itsessään valta-asetelman olemassaolo mahdollistaa sen vallan väärinkäytön.

Mill (1981, 41) huomauttaa ettei arki kuitenkaan onneksi yleensä toteudu pahimman mahdollisen skenaarion tavoin, joka olisi juridisesti mahdollista: ”Useampien maiden lait ovat paljon huonompia kuin niitä käyttävät ihmiset (...)” ”Jos avioelämä olisi sellaista, kuin sen lakeihin katsoen voisi olettaa olevan, olisi yhteiskunta helvetti maan päällä”. Avioliittolaki siis mahdollistaa vaimojen huonomman kohtelun, kuin mikä yleensä käytännössä tapahtuu. Mill argumentoi, että avioliittolakia pitäisi muuttaa, vaikka suurin osa miehistä ei sen mahdollisuuksia vaimon pahoinpitelyyn hyödynnä.

Mill esittää, ettei avioelämän onnea edistä sukupuolierojen kasvatuksella luominen ja vahvistaminen, vaikka hän myöntyykin siihen, että ne ovat osittain synnynnäisiä. Luvussa IV Mill puhuu kasvatuksella voimistettujen sukupuolierojen vaikutuksista avioelämän onnen näkökulmasta, jossa paljon tilaa tuntuu saavan miesten onnettomuus huonoissa liitoissa. ”Mies, joka on nainut itseänsä vähemmän älykkään naisen, huomaa tämän olevan elinkautinen raskas kuorma, (...) hänen jokaisen pyrkimyksensä este” (Mill 1981, 100). Toki kaikista turmiollisinta avio-onnelle on jos erot johtuvat nimenomaan naisen alemmuudesta (Mill 1981, 105). Yhtäläisyys onkin erilaisuutta parempi perusta avioliiton rakentamiselle: ”Aivan erilaisten ihmisten läheinen yhteys on pelkkä unelma. Erilaisuus voi viehättää, mutta vain yhtäläisyys kestää; yhtäläisyyden perusteella voivat yksilöt tehdä toistensa elämän onnelliseksi” (Mill 1981,

ovesta ja jokaiselle asiakkaalle vuokrattiin lähimpänä ovea oleva hevonen, joka oli kerennyt levätä pisimpään. Asiakas sai vuokrata joko hevosen lähimpänä ovea tai ei ollenkaan hevosta. (Barret 2009).

102). Millille avioliiton ihanne on sellainen, jossa kumpikin johtaa toista kehityksen tielle (1981, 106).

Tavat, joilla naisia alistetaan ovat yleensä vähemmän ilmiselviä, ja ilmenevät esimerkiksi miesten naisiin kohdistamana korostetun kohteliaana käytöksenä. Mill kuvailee ilmiötä, jota itse kutsuisin ylentämällä alentamiseksi: miehet kohtelevat naisia silmiinpistävän ritarillisesti peitelläkseen sitä, että todellisuudessa naisilta puuttuu vielä monia perusoikeuksia, joita miehillä on. (Mill 1981, 91.) Myöhemmin samassa luvussa Mill (1981, 96) kuvailee ritarillisuuden ilmenevän naisiin kohdistuvana erikoisena alamaisuutena ja jumaloimisena.

”Naiset erosivat muista turvattomista niiden suurten palkintojen kautta, joita he saivat vapaaehtoisesti jakaa niille, jotka koettivat ansaita heidän suosiotansa sen sijaan, että olisivat pakottaneet naisia vallanalaisuuteensa” (Mill 1981, 95.) Oletan, että tässä lainauksessa ”suuret palkinnot” ovat esimerkiksi seksuaalisia akteja¹⁸. Näin miehellä on jatkuvasti mielessä, että hänellä olisi mahdollisuus riistää nämä ”suuret palkinnot” naisilta väkivalloin ja vastoin heidän tahtoaan, mikäli ritarillisuuden keinot eivät osoittaudu toimiviksi. Ritarillisuus näyttäytyy minulle ehdollisena tilana, jossa ritarillisesti naisia kohtaan käyttäytyvä mies katsoo, etteivät naiset ansaitse esimerkiksi perusoikeuksia ilman tätä ehtoa, jossa ritarillinen osapuoli odottaa jotain vastapalvelusta.

Millille ritarillisuus on jonkinlainen korvaus naisille, siitä, ettei heidän perusoikeuksiaan ja turvallisuuttaan takaa esimerkiksi laki. Mill (1981, 96) suhtautuu harmitellen ritarillisuuden vähenemiseen yhteiskunnassa: ”Ja jos naisten on jätävä alemmuusasemaansa, pitäisi suuresti valittaa sitä, että ritariuden aate on kuollut, sillä ainoastaan se kykenee edes jossain määrin lieventämään tämän aseman turmiollisia seurauksia”. En ole itse varma onko tällaista Millin kuvailemaa ritarillisuuden ilmiötä erityisesti koskaan ollut olemassa ja, että nyt sitä olisi vähemmän kuin joskus aikaisemmin. Kuitenkin, vaikka Millin mukaan nykyään muilla elämän osa-alueilla heikompien oikeuksien ja yleisen hyvinvoinnin toteutumisen takaa jokin muu kuin toisten ritarillisuus, avioliitossa edelleen naisia suojelee lähinnä miesten halu kohdella heitä ritarillisesti (Mill 1981, 97).

¹⁸ Tämä on vain oma tulkintani ja värittää koko osiosta tekemääni tulkintaa hyvin synkäksi. On mahdollista, että Mill tarkoitti tällä jotain muuta.

Vaikka Mill on harmissaan naisiin kohdistuvan ritarillisuuden vähentymisestä, ei hän suinkaan kannata naisten oikeuksien toteutumisen jättämistä vain sen harteille: yksilöllisen urhoollisuuden sijaan vaadittaisiinkin rakenteellisen tason oikeudenmukaisuutta (Mill 1981, 95–96). Mill ei erittele tarkemmin millaisia lakiuudistuksia vaimojen oikeuksien toteutumiseksi tarvittaisiin, mutta *Naisen asema*-teoksessa kuitenkin mainitaan ongelmia kuten naisten henkilökohtaisen omistusoikeuden puute, oikeusjärjestelmän kyvyttömyys auttaa naisia jotka joutuvat aviomiehensä pahoinpitelemiksi, ja avioeron tapahtuessa miehen oikeus estää naista tapaamasta lapsiaan. Naisten äänioikeus vaikuttaa kuitenkin olevan isoin teema *Naisen asema*-teoksessa ja naisten asemaan liittyvä ongelma jonka Mill haluaisi ratkaista ensin.

Mill tekee suoria rinnastuksia vaimojen ja orjien välillä: ”Ja kuitenkin vaimo on miehensä todellinen pakkopalvelija, niin pitkälle kuin laillinen sitoumus ulottuu, eli aivan kuten niin sanotut orjat” (Mill 1981, 38). Myöhemmin hän kuvailee avioliiton oleva ”(...) ainoa varsinainen orjuus minkä lakimme tuntee” nyt kun orjuuskin on virallisesti lakkautettu (Mill 1981, 90). Toisaalta, orjilla on joillain osa-alueilla vaimoja parempi asema, kuten määritelty työaika jonka ulkopuolella ei tarvitse toimia ja monissa maissa mahdollisuus jonkinlaiseen omistusoikeuteen (Mill 1981, 38–39). Naisten omistusoikeiden puutetta Mill kommentoi (1981, 38): ”Vaimon asema Englannin lain mukaan on tässä suhteessa huonompi kuin orjien asema monien muiden lakien mukaan”. Myöhemmin luvussa IV Mill (1981, 90) sanoo, että nyt kun orjuus on poistettu ”avioliitto on ainoa tapaus, (...) jolloin runsaasti kaikkea kykyä omaava antautuu toisen ihmisolennon armoille tosiaankin toivoen, että tuo toinen käyttää valtaansa yksinomaan sen henkilön hyväksi, joka on tuon vallan alainen”. Esimerkiksi lasten tai niiden holhostenalaisten, jotka muutoin ovat kyvyttömiä tekemään omia päätöksiään, antautuminen toisen ihmisen armoille, ei vastaa orjuutta.

Mill ei suoranaisesti sano, että muunlaista sortoa, saati epäoikeudenmukaisuutta ei ole olemassa, mutta kuinka kaukana yllä kuvailtu tilanne jossa, aikuinen antautuu täysin toisen armoille, on esimerkiksi tehdastyöläisten asemasta? Vaikuttaa kummalliselta sanoa, että avioliitto on ainoa tapaus, missä aikuinen alistuu toisen mielivallan armoille turvatakseen oman toimeentulonsa, kun kontekstina on teollistuva Iso-Britannia 1800-luvun loppupuolella. Toisaalta, kukaan ei oleta tehtaanomistajan erityisesti käyttävän valtaansa yksinomaan alaistensa hyväksi (niin kuin

lainauksessa, johon viitataan, Mill sanoo), vaan maksamaan sellaista palkkaa, jolla on mahdollista tulla toimeen.

Millin aikalainen, Karl Marx (2015), käsitteli tehdastyöläisten huonoja oloja esimerkiksi jo vuonna 1848 yhdessä Friedrich Engelsin kanssa kirjoitetussa teoksessa *Kommunistinen manifesti. Naisen asema*-teoksessa Mill ei ollenkaan käsittele työläisten asemaa, mutta en oleta hänen olleen aiheesta tietämätön tarkkaavaisena yhteiskunnallisen keskustelun seuraajana. Lähteiden perusteella saa epäjohdonmukaisen kuvan siitä tunsivatko Mill ja Marx henkilökohtaisesti. Joseph Persky (2016) väittää Millin tienneen hyvin vähän mitään Marxin kirjoituksista, mutta Marxin kyllä tienneen Millin teoreettisista kannoista. Toisaalta, löytyy myös viitteitä, että vuodesta 1849 alkaen noin 20 vuoden ajan Marxin ja Millin keskustelivat säännöllisesti¹⁹ (Mäntylä 2007, 300.) Marxin suhde Millin kantoihin poliittisesta taloustieteestä oli hyvin kielteinen (Persky 2016). Marxin mainitessa Millin (jota ei tapahdu usein), hän muistaa liittää joka kerta mukaan halventavan ilmauksen²⁰ (Balassa 1959, 147). Mill sen sijaan ei omissa kirjoituksissaan koskaan viitannut Marxiin, mutta hänen tiedetään vierastaneen Marxin kommunismia (Mäntylä 2007, 300).

Mill sanoo avioliiton olevan ainoa ”varsinainen orjuus” (esimerkiksi 1981, 90), mutta nähdäkseni avioliitto ei voi olla varsinaista orjuutta. Avioliitto kuitenkin vaatii naiseltakin suostumuksen, vaikka se ei olisi täysin vapaaehtoinen tai olisi suorastaan näennäinen, kuten Mill esittää sen voivan olla²¹. Useimmin naisella on kuitenkin mahdollisuus valita olla menemättä naimisiin, oli sillä sitten millaiset seuraukset hyvänsä; orja ei voi ikinä valita olla jotain muuta kuin orja.

Naisten aseman avioliitossa vertaaminen orjuuteen on Millillä usein toistuva retorinen keino. Minulle se näyttäytyy epäkunnioittavana orjuuden uhreja kohtaan, varsinkin kun *Naisen asema*-

¹⁹ Marxin sihteeri W. Pieper kirjoitti Millin ja Marxin suhteesta: ”Marx elää hyvin syrjään vetäytyvänä. Hänen ainoita ystäviänsä ovat John Stuart Mill ja Lloyd ja kun hänen luokseen menee käymään, hän esittää ystävällisten sanojen sijasta taloudellisia kategorioita.” (McLellan Mäntylän 2007, 300 mukaan.)

²⁰ Mäntylän (2007, 301) mukaan näkemys siitä, että Marx vain kritisoi Milliä on liian yksipuolinen. Hänen mukaansa Millin ja Marxin ajatuksissa oli muutamia yhtenäisyyksiä perustavanlaatuisista näkemyseroista huolimatta. Esimerkiksi Millin käsitys osuustoiminnasta demokratiassa (2009, Chapter on Socialism) on hämmästyttävän samalainen kuin Marxin (1976, 384–387). (Mäntylä 2007, 308.)

²¹ Mill 1981, 37

teoksen julkaisuajankohtana Yhdysvallat olivat lakkauttaneet orjuuden lopullisesti vasta neljä vuotta aiemmin. Mill käyttää orjuutta retorisenä keinona lähinnä valkoisten keski- ja yläluokkaisten naisten aseman ajamiseen. Kritisoin Millin orjuus-retoriikkaa tässä valossa pohdintaluvun alaluvussa 6.4.

4.3 Naisten koulutus

Mill (1981, 22) on tyytymätön tyttöjen nykyiseen koulutukseen, jonka päämääränä on viehättää miehiä. Naisten kasvatusta on enemmän tunteiden kuin ymmärryksen kehittämistä (Mill 1981, 98). Naisille opetetaan, että heidän velvollisuus on elää toisten hyväksi. Tyttöjä kasvatetaan varhaisesta lapsuudesta lähtien alistuviksi ja tunteidensa vietävissä oleviksi. Heille uskotellaan, ettei heillä ole omaa tahtoa tai kykyä itsensä hallitsemiseen. Näin naisia ohjataan vapaaehtoisesti alistumaan aviomiehen tahtoon. (Mill 1981, 21–22).

Jos nainen haluaa lukea ja tutkija jotain, kaikki ne akateemiset pyrkimykset mitä hän onnistuukin tekemään tapahtuu joutoaikoina: silloin, ja jos, hän muilta esimerkiksi seuraelämän velvollisuuksilta ehtii (Mill 1981, 84). Naisille opetetaan käytännöllisiä taitoja kuten käsitöitä ja musiikkia, mutta ei ikinä ammattia silmällä pitäen. Kaikki naistaiteilijat ovat *taiteenharrastajia*, eivät *taiteenharjoittajia*. (Mill 1981, 81.)

Käsittelen seuraavassa alaluvussa Millin argumentaatiota naisten työskentelyn puolesta. Jotta naisten työskentely kodin ulkopuolella olisi mahdollista, tarvitsisivat he siihen tähtäävää koulutusta. Mill ehdottaa (1981, 94), että ”Naiset kasvatettaisiin yleensä yhtä kykeneviksi ymmärtämään kauppaa, yleisiä asioita ja korkeampia ajattelunaiheita kuin samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvat miehet”. Mill siis ei kuitenkaan kannata jotain yhtenäistä, samanlaista koulutusta kaikille, vaan pyrkii ylläpitämään luokkaeroja. Joka tapauksessa, naisten kasvatusta tulisi kohottaa miesten kasvatuksen tasolle (Mill 1981, 94).

Millin voidaan tulkita vastustavan varsinkin aikanaan hyvin suosittuja Jean-Jacques Rousseauin kasvatusteorioita, jotka löytyvät hänen teoksestaan *Émile eli kasvatuksesta* (2014 [1762]). Rousseau korostaa miehen ja naisen luonteiden erilaisuuden tärkeyttä, jota erilainen kasvatusta pyrkii ylläpitämään. *Émile*-teoksessa hän ohjeistaa kuinka kasvattaa tyttöjä ja poikia eri tavoin. Vähintäänkin on selvää, että Mill tunsi hyvin Rousseauin kasvatusteoriat.

Mill (1981, 102) ei anna erilaisuudelle samanlaista arvoa: ”Aivan erilaisten ihmisten läheinen yhteys on pelkkä unelma. Erilaisuus voi viehättää, mutta vain yhtäläisyys kestää; yhtäläisyyden perusteella voivat yksilöt tehdä toistensa elämän onnelliseksi”. Mill (1981, 103) esittää ettei avioelämän onnea edistä niiden erilaisuuksien lisääminen kasvatuksella, jotka voivat olla sukupuolille synnynnäisiä. Varsinkaan sitä ei edistä jos ”erilaisuutena on toisen alemmuus” (Mill, 105).

Kaksi huomionarvoista seikkaa tässä on ensinäkin se, että Mill selkeästi vastustaa tyttöjen ja poikien erilaista kasvatusta. Toisekseen, tässä hän myöntää mahdollisuuden joillekin sukupuolten välisille synnynnäisille eroille (1981, 104): ”Olisi tietysti mieletöntä luulla, että nämä tunteen ja taipumuksen erot ovat olemassa ainoastaan siksi, että naisia kasvatetaan erilailla kuin miehiä (...) mutta voi sanoa, että kasvatuksen erilaisuus äärettömästi lisää noita eroja ja tekee ne aivan välttämättömiksi”. Selvää kuitenkin on, että nämä mahdolliset sukupuolten välillä olevat synnynnäiset erot vahvistuvat kasvatuksen vaikutuksella.

4.4 Naiset palkkatyössä

Mill argumentoi naisten työskentelystä kodin ulkopuolisessa palkkatyössä sen kautta mitä etua siitä olisi sekä yhteiskunnalle, että naisille itsellensä. Hän linjaa, että naisten sulkeminen työelämän ulkopuolelle on moraalitonta, ja käyttää utilitaristista argumentaatiota perustelemaan naisten kodin ulkopuolisen työskentelyn etuja yhteiskunnalle. Naisten ulossulkeminen työelämästä tekee väkivaltaa naisia kohtaan, ja yhteiskunnalle koituu siitä tappiota (Mill 1981, 59). Jokaisella pitäisi olla moraalinen oikeus valita alansa (Mill 1981, 60).

Vaikka naiset olisivat kaikin puolin miehiä huonompia ja kykenemättömiä virkoihin, jotka heiltä ovat nyt kiellettyjä, mitä Mill ei väitä, kilpailu pitää huolen siitä, ettei virkoihin valikoidu niihin kykenemättömiä työntekijöitä. ”Sillä jos viran täyttäminen ratkaistaan joko kilpailuin tai jonkun valintamuodon avulla, joka turvaa yleisen edun arvossapitämistä, ei tarvitse luullakaan, että mitkään tärkeät virat joustaisivat sellaisten naisten käsiin, jotka ovat keskinkertaisia miehiä huonompia tai heidän keskinkertaisille mieskilpailijoilleen”. (Mill 1981, 59.)

Puolustettuaan naisten oikeutta työskentelyyn työelämässä sekä naisten itsensä, että yhteiskunnan edun näkökulmasta, Mill (1981, 56) lopulta kuitenkin linjaa: ”Siksipä en luulisi olevan toivottavaa, että vaimon työllään tulisi edistää perheen taloutta, jos asiat muuten ovat oikealla tolalla”. Tämä väite on nähty todisteena Millin feministisen teorian puutteellisuudesta ja Millin ristiriitaisesta suhteesta naisten yhteiskunnalliseen asemaan. (Smith 2001, 184–185.)

Toisin kuin Harriet Taylor Mill²², Mill (1981, 59) uskoi, että naisten enemmistö valitsisi yhä avioliiton ja kodin piirin, vaikka kaikki uravaihtoehdot olisivat heille auki: ”(...) naisten enemmistö luultavasti aina tulee valitsemaan sen ainoan kutsumuksen, missä heillä ei ole kilpailijoita”. *Naisen asema* -teoksen on tulkittu²³ epäonnistuvan feministisenä teoriana Millin argumentoimissa naisten yhtäläisten oikeuksien puolesta, mutta uskonan että paras työnjako parisuhteessa edellyttää naisten jäämistä kotiin. Kannattaako Mill naisten työntekoa lähinnä teoreettisesti, eikä todellisuudessa oletta tätä juurikaan tapahtuvan?

4.5 Naisten äänioikeus

”Ei voida mitenkään puolustaa sitä seikkaa, ettei naisille suotaisi äänioikeutta samoilla ehdoilla ja rajoituksilla kuin miehillekin”, Mill linjaa (1981, 61). Mill ottaa selvän kannan naisten äänioikeuden puolesta, mutta tämä lainaus paljastaa myös, ettei hän kannata yleistä äänioikeutta. Rajoitukset, joita äänioikeuteen tuolloin oli, liittyivät varallisuuteen ja koulutustasoon. Koska laki rajoitti myös naisten omistusoikeutta ja oikeutta kodin ulkopuoliseen opiskeluun, lakiuudistus äänioikeus naisille samoilla ehdoilla kuin miehillekin ei olisi todellisuudessa tuonut oikeutta äänestää kovin monelle naiselle. Kamppailu naisten äänioikeudesta oli Millille tärkeä, mutta oliko se ennemmin teoreettinen kamppailu?

Mill arvelee kunkin säätyluokan naisten kannattavan samoja mielipiteitä kuin säätyluokan miesten enemmistö, paitsi sellaisissa asioissa, joissa naisten etu on uhattuna. Näin ollen, naisten äänioikeus takaisi tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Millin mukaan naisten äänioikeutta tulisi kannattaa, vaikka muista asioista hänen kanssaan olisikin eri mieltä. ”Vaikka

²² Käsittelen Taylor Millin kantaa kysymykseen luvussa 3.2 ja vertailen myöhemmin Millin ja Taylorin näkemyksiä aiheesta johtopäätösluvun alaluvussa 5.2.

²³ Smith (2001) kommentoi tätä keskustelua

kaikki naiset olisivat vaimoja ja kaikkien vaimojen pitäisi olla orjia, nämä orjat olisivat sitä enemmän laillisen suojeluksen tarpeessa; mutta tiedämmehän, minkälaista laillista suojelusta orjat nauttivat, jos heidän isäntänsä itse ovat lainlaatijoina”. (Mill 1981, 61.) Argumentti on samankaltainen kuin ne, joilla puolustetaan ammattiyhdistysliikkeiden toimintaa. Mill kuitenkin itse kirjoitti keskiluokkaisen miehen näkökulmasta, eikä ole kirjoittanut tehdastyöläisten asemasta.

Vaalitavan pitäisi taata se, että virkoihin valitaan niihin pätevimpiä viranhaltijoita. Jos näin ei tapahdu, sitä ei paranna myöskään naisten ulossulkeminen. ”Niin kauan kuin myönnetään, että edes jotkut harvat naiset voisivat sopia näihin toimiin, ei mikään mielipide, joka koskee naisten kykyjä yleensä, voi puolustaa niitä lakeja, jotka sulkevat tiet näiltä poikkeuksilta”. (Mill 1981, 61). Tämän perusteella Mill näyttää kannattavan, ei pelkästään naisten oikeutta äänestää vaaleissa, vaan myös naisten oikeutta asettua ehdoille virkoihin, joista äänestetään.

Naisen asema- teoksessa mainitaan muitakin ongelmia kuten naisten henkilökohtaisen omistusoikeuden puute, oikeusjärjestelmän kyvyttömyys auttaa naisia jotka joutuvat aviomiehensä pahoinpitelemiksi, ja avioeron tapahtuessa miehen oikeus estää naista tapaamasta lapsiaan. Mielestäni on huomionarvoista, että Millille prioriteetti kuitenkin oli naisten äänioikeus, josta hän myös teki lakialoitteen parlamenttikaudellaan. Varsinkin kuin huomioon otetaan, että Millin ehdoilla, jossa naiset olisivat saaneet äänioikeuden samoilla kriteereillä kuin miehetkin, välttämättä kovin moni nainen ei olisi äänioikeutta käytännössä saanut. Mill ei ollut demokraatti, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sijaan hän halusi ylläpitää koulutus- ja varallisuusrajoja äänioikeudessa. Tilanteessa missä naiset käytännössä eivät saaneet omistaa omaisuutta henkilökohtaisesti tai opiskella kodin ulkopuolella, nämä kriteerit olisi ollut hankala täyttää naisena. Miksi Mill oli kiinnostuneempi periaatteellisen tason yhdenvertaisuudesta äänestämiskysymyksessä kuin naisten elämää käytännössä hankaloittavista akuuteista ongelmista?

4.6 Naisten luonto

Mill linjaa, että naisten ”luonnosta” ei voida sanoa mitään, koska naisia ei ole päästy tarkastelemaan ”luonnontilassa”, eli ilman, että naisia on keinotekoisesti ohjailtu johonkin

suuntiin kasvatuksella. ”Se mitä nyt sanotaan naisten luonteeksi, on tavattoman keinotekoinen – tulos pakotetusta hillitsemisestä muutamiin suuntiin, luonnottomasta kiihotuksesta toisiin”. Kuitenkaan naisten luonto ei tee heitä kykenemättömäksi mihinkään virkaan. (Mill 1981, 28.)

Mill (1982, 62) esittää, että ”(...) kaikki ne henkiset erot, joiden luullaan vallitsevan naisten ja miesten välillä, ovat vain heidän kasvatuksensa ja olosuhteittensa erilaisuuden luonnollisia seurauksia eivätkä ilmaise mitään alkuperäistä eroa, vielä vähemmän jotain alkuperäistä luonteen huonommuutta”, ja vetoaa sen tarkemmin määrittelemättä psykologisiin tutkimuksiin. Käsittelen alaluvussa 4.3 tyttöjen kasvatuksen vaikutusta heidän luonteenpiirteiden kehityksessä.

Mill (1981, 104) myöntää mahdollisuuden joidenkin synnynäisten sukupuolierojen olemassaololle, mutta asettaa suuremman painoarvon kasvatukselle. ”Heitä on tähän pidetty luonnollisen kehityksen puolesta niin luonnottomassa tilassa, että heidän luonteessaan on ollut paljon vääristeltyä ja teeskenneltyä eikä kukaan voi varmasti sanoa, olisiko olemassa mitään todellista eroa luonteessa ja kyvyissä, jotka esiintyisivät, jos naisten luonne saisi yhtä vapaasti valita suuntansa kuin miestenkin eikä sille yritettäisi antaa mitään keinotekoisia suuntia” (Mill 1981, 65). Moller Okinin (1992, 127) tulkinnan mukaan Mill ei väitä, etteikö jotain yleistä ”naisten luontoa” voisi olla olemassa, vaikka emme voikaan saada siitä kiinni mitään mikä ei olisi kulttuurisidonnaista.

Aiemmin linjattuaan, ettei naisten luonteesta voida sanoa mitään, Mill kuitenkin itse luettelee jotain naisille tyypillisiä taipumuksia. Näitä on esimerkiksi intuitiivisuus, käytännönläheisyys ja nopea käsityskyky. Mill linjaa, että pohdiskelun ja analyttisyyden sijaan naiset ovat käytännönläheisiä, intuitiivisia ja miehiä parempia tilanteissa, missä tarvitsee tehdä nopeita päätöksiä. (Mill 1981, 68–75.) Tätä ennen Mill on esitellyt jotain naisiin liittyviä stereotyyppioita niitä kumotakseen, mutta nämä ovat selkeästi sellaisia ominaisuuksia joita Mill itse ajattelee naisilla olevan. Kuitenkaan hän ei välttämättä väitä, että naisilla tällaisia luonteenpiirteitä olisi, mikäli he olisivat saaneet kasvaa vapaasti ilman johdattelua.

Myöhemmin luvussa IV Mill kertoo naisten katsontakannan hyödyllisestä vaikutuksesta yhteiskunnalle. Historiassa sillä on ollut sekä miehiä lieventäviä, että kiihdyttäviä vaikutuksia, jotka ovat eri tilanteissa osoittautuneet hyödylliseksi yleisen hyvinvoinnin lisäämisen kannalta. (Mill 1981, 94–95.) Tuleeko Mill implikoineeksi tässä jonkinlaista yhteistä ja miehistä

leimallisesti erilaista ”naisten tapaa” nähdä asiat? Tällainen ajattelu mielestäni ylläpitää sukupuolieroja ja vaikuttaa ristiriitaiselta, kun Mill on jo aiemmin kieltänyt, että voisimme sanoa jotain yleisesti ”naisten luonnosta”.

4.7 Yhdenmukaisuus Millin liberalismiin kanssa

Luvussa IV Mill painottaa yksilönvapautta tärkeimpänä oikeutena, ja näin sitoo *Naisen asema* -teoksen teemoja aiempiin kirjoituksiinsa. Vapaus on tärkein arvo, joka kansakuntien tasolla menee turvallisuudenkin edelle; yksilövapautta ei tulisi rajoittaa turvallisuuden nimissä. Vapauden puute johtaa vallanhimoon, joka Millin mukaan on taustalla naisten tarpeessa puuttua toisten asioihin. (Mill 1981, 108–109).

Vapauden puutteen Mill nimeää myös syylliseksi naisten kiinnostukselle ulkonäköä kohtaan: ”Tästä johtuu myöskin naisten kiihkeä ulkonaisen kauneuden, pukeutumisen ja komeuden halu ja kaikki siitä johtuvat paheet (...)” (1982, 109.) Mill ei tässä ole erityisen analyttinen kauneudenhoitoa ja pukeutumista kohtaan sosiaalisina ilmiöinä. Hän itse aiemmin (1981, 37) totesi avioliiton olevan avoinna mahdollisuutena riittävän viehättäville naisille – eikö tästä syystä ulkonäköön kohdistettu kiinnostus ole tapa parantaa mahdollisuuksiaan päätyä hyviin naimisiin? Mill on jo itse todennut, että juurikaan muita keinoja naisilla ei ole itsensä elättämiseen tarjolla. Pukeutuminen ja kauneudenhoito liittyvät vahvasti yhteiskunnalliseen statukseen ja sen osoittamiseen. Mainitsematta Millillä jää, että kuvatus kaltainen kiinnostus omaa ulkonäköä kohtaan koskee vain yläluokkaisempia naisia, joilla on tällaiseen mahdollisuuksia.

Sairauden, köyhyyden ja rikollisuuden jälkeen pahinta elämässä on puute tilaisuuksista päästä soveltamaan kykyjään (Mill 1981, 109). Perhehuolet luovat naisille tilaisuuden soveltaa näitä käytännöllisiä taitojaan, ja se yleensä riittää tyydyttämään tarpeen näiden toteuttamiselle. Naisille pitäisi olla mahdollisuuksia tehdä jotain mielekästä sitten kun aikuistuneet lapset eivät enää huolenpitoa kaipaa. Mill ehdottaa uraa parlamentaarikkona toimeentuloon jääneille vanhemmille naisille. (Mill 1981, 110–111). Nähdäkseni Mill ehdottaa jonkinlaista aikuiskoulutusta, joka valmistelisi vanhempia naisia politiikkaan: ”(...) 40–50-vuotialle leskille ja vaimoille, joiden elämäntuntemus ja johtamiskyky, mitä he perheissään ovat itselleen

hankkineet, voitaisiin asianmukaisten opintojen avulla tehdä laajemmallakin alalla hyödylliseksi” (1981, 111). Laajentunut yleinen sivistys, mutta puute mahdollisuuksista soveltaa sitä synnyttää naisille tunteen hukkaan menneestä elämästä (Mill 1981, 112).

Naisten sulkeminen ulos oikeuksien piiristä, ja elähdyttävimmistä ja kohottavimmanlaatuisista persoonallisista nautinnoista, kuten Mill ilmaisee, on luonnon asettamien rajoitteiden päälle aktiivista positiivista pahaa, jota naisille aiheutetaan. Arvelen, että positiivinen on tässä yhteydessä samassa merkityksessä kuin Millillä sittemmin yleistyneissä termeissä positiivinen ja negatiivinen vapaus: positiivisessa pahassa²⁴ naisten elämää rajoitetaan heitä aktiivisesti ulossulkemalla viroista ja poliittisesta elämästä. Mill uskoo yksilöllisen vapauden rajoittamisen vähentävän kaikkea elämässä arvokkainta, ja *Naisen asema* -teoksessa puolustaa myös naisten oikeutta toteuttaa yksilöllisiä vapauksiaan valita millaista elämää haluaa elää. Mahdollisimman suuri yksilöllinen vapaus ei kuitenkaan Millille tarkoita vapautta vastuista, vaan jokainen on tehtävä vastuunalaiseksi onnettomuuksista, jonka he ovat itse aiheuttaneet. (Mill 1981, 112).

Näistä syistä katsoisin, että *Naisen asema* -teoksessa esitetty argumentaatio on linjassa Millin liberalismiin kanssa. Siitä välittyy samanlainen yksilövapauksia korostava arvomaailma kuin Millin muusta yhteiskunnallisesta tuotannosta.

4.8 Naisen asema ja Millin utilitarismi

John Stuart Millin Naisen asema-teosta on ylipäättään tutkittu vähemmän, ja sitä harvoin verrataan Millin utilitarismiin. Millin *Naisen asema* -teoksen ja hänen utilitarismiteoriaansa välillä en ole löytänyt merkittäviä ristiriitoja. Matti Häyry näkee Millin huomautukset naisen asemasta johdonmukaisena jatkumona hänen utilitarismilleen ja liberalismilleen (Häyry 2001, 114).

Utilitarismin peruseriaate, mahdollisimman suuri hyöty mahdollisimman suurelle joukolla ihmisiä, ei nähdäkseni ole ristiriidassa *Naisen asema* -teoksen vaatimusten kanssa, vaan käy hyvin yhteen kirjan väittämien kanssa. Mill vaatii, ettei naisia tulisi sulkea joidenkin virkojen

²⁴ Siinä missä negatiivisessa pahassa naisille ei aktiivisesti tuotettaisi harmia, mutta toisaalta ei pyrittäisi purkamaan rakenteita, jotka naisille vaikeuksia aiheuttaa.

ulkopuolelle kategorisesti. Naiset työllistyvät tietyille aloille vain, jos he ovat siinä nykyistä viranhaltijaa parempia, ja on kaikkien hyöty, että jotain virkaa toimittaa siihen kaikista pätevin.

Avioliitosta ei ole tehty naisille erityisen houkuttelevaa vaihtoehtoa, mistä kertoo se, että naiset pitää pakottaa avioliittoihin sulkemalla heiltä käytännössä kaikki muut vaihtoehdot. Monet naiset varmasti olisivatkin kotirouvan uran sijaan valinneet mieluummin työelämän, jos se olisi ollut heille realistinen vaihtoehto (Mill 1981, 58–60). Utilitaristisen periaatteen mukaan ei näytä oikeutetulta, että naiset, jotka muodostavat yli 50 % väestöstä, jäävät mahdollisen suuremman hyödyn tai onnellisuuden ulkopuolelle vaihtoehtojen puuteen vuoksi.

Huomioni kuitenkin kiinnittyi siihen, että teoksessa *Utilitarismi* Mill määrittelee nautintojen laatueroja niin, että laadukkaampia nautintoja ovat ne, jotka sivistyneemmät ihmiset asettavat etusijalle (Mill 2000, 19–20). *Naisen asema* -teoksessa hän myöntää, että mitä tulee naisen asemaan, myös sivistyneet ihmiset, Millin aikalaisten ehdoton enemmistö, uskovat huonoihin argumentteihin, joilla naisten alistettua asemaa on perusteltu. Teosten välillä Mill vaikuttaa menettäneen uskoaan siihen, että sivistyneet ihmiset tekevät valintoja rationaalisesti eikä tapaan ja yleiseen mielipiteeseen pohjautuen. (Mill 1981, 7–10., Huttunen, 2013)

4.8 Valta

Millille on ilmeistä, että miehen ja naisen välillä vallitsee valtasuhteiden epätasapaino. Hän esimerkiksi vertaa miehen ja naisen suhdetta lääninherran ja vasallin suhteeseen (1981, 91): ”Miehen ja vaimon suhde muistuttaa hyvin suuresti lääninherran ja vasallin suhdetta, mutta erona on, että vaimolta vaaditaan rajattomampaa kuuliaisuutta kuin vasallilta vaadittiin. Vaikuttipa tämä vallanalaisuus vasallin luonteessa hyvää tai paha on ainakin varma, että se lääninherran luonteeseen vaikutti huonoon suuntaan (...).” Mielestäni tässä lainauksessa erityisen huomionarvoista on se, ettei Mill ole varma, onko vallanalaisuudella negatiivisia vaikutuksia siihen jonka yli valtaa käytetään, eli tässä naiseen.

Tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun Mill ilmaisee vallan turmelevan enemmän vallanpitäjää kuin sen alaista (1981, 86): ”Ja totta on, että orjuus, joskin se kummallekin on turmioksi,

kuitenkin vähemmin turmelee orjaa kuin orjanomistajaa (...). Millin mukaan rajoittamaton valta turmelee enemmän sen käyttäjää kuin sitä ketä vastaan sitä käytetään (1981, 86): ”Moraaliselle luonteelle on terveellisempää, että sitä pidetään kurissa vaikkapa rajoittamattomallakin vallalla kuin että sen sallitaan harjoittaa rajatonta valtaa esteettömästi”.

Valta ketjuuntuu, niin, että sitä lopulta käytetään kotona vaimoa vastaan. Oma vaimo on se, ketä ylempänä valta-asetelmassa ovat nekin miehet, jotka joutuvat alistumaan esimerkiksi työnantajan tahtoon. Mill (1981, 92) kuvailee miehiä: ”(...) usein he kostavat onnettomalle vaimolle sen väkinäisen pidättyvyyden mihin heidän muualla on alistuttava”.

Millille tavoitteena on kaikkien, myös naisten, mahdollisimman suuri onnellisuus, mutta toteutuuko se käytännössä, kun Millin tähtäimessä on nimenomaan jokaisen naisen kunkin yhteiskuntaluokan miehiä vastaava asema ja oikeudet? *Vapaudesta*-teoksessa hän puolustaa luokkaeroja. Asemien vaihtelevaisuus eli helpompi liikkuminen säädystä toiseen ei hänen mielestään ole hyväksi. (1982, 78–79.) Minulle Millin puolustus luokkaerojen olemassaoloa kohtaan näyttäytyy ristiriitaiselta hänen utilitarisminsa kanssa, mutta se on kuitenkin Millin aiempien kirjoitusten kanssa johdonmukainen ajatus.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Naisen asema- ja *Enfranchisement of Women* -teoksen lisäksi muita Millin ja Taylor Millin tekstejä vertaillut Susan Moller Okin (2005, 29–30) esittää Taylor Millin ajattelun olevan enemmän äärimmäistä²⁵ Milliin verrattuna, mutta ei välttämättä aina johdonmukaiseen suuntaan. Myös Pujol ja Seiz (2000, 476) ovat samoilla linjoilla verratessaan Milliä ja Taylor Milliä: ”Harriet Taylor Mill oli itsenäinen ajattelija, jolla oli usein radikaalimpia ja oivaltavampia näkökulmia, etenkin sukupuoleen liittyvissä teemoissa.”

Enfranchisement of Women Julia Annasin mukaan välttää reformistisen ja radikaalin lähestymistavan välillä risteilystä johtuvat sudenkuopat, joista hän *Naisen asema* -teosta kritisoi, ja on johdonmukaisempi ja argumentaatioltaan vahvempi pysyessään kautta linjan radikaalissa lähestymistavoissaan (Annas 2005, 63–64; 66–67).

Evelyn Forget (2003, 306) näkee kysymyksenasettelun siitä kumpi oli radikaalimpi Millin ja Taylor Millin välillä liian yksinkertaistavana. Taylor Mill oli nykyhetkeen ja naisten konkreettiseen elämään kiinnittynyt pragmatisti, siinä missä Mill oli utopismiin taipuvainen teoreetikko. Forget huomaa samanlaisen taipumuksen Saint-Simonians -ryhmän sisällä, josta Mill oli inspiroitunut: ryhmän sisällä naiset olivat pragmaattisia miesten kannattaessa utopistisempia ajatuksia. (Forget 2003, 306–307.) Näen ymmärrettävänä ja Millin ja Taylor Millin keskinäisiä tai Saint-Simonians -ryhmän dynamiikkoina laajempina ilmiönä, missä on suorastaan itsestään selvää, että naiset ovat käytännönläheisempiä keskustellessa ilmiöistä, jotka koskettavat heitä henkilökohtaisesti naisina.

Monien tutkijoiden mukaan on ongelmallista, että Mill linjaa yleisesti naisten luonnosta naisten olevan miehiä käytännönläheisempiä. Tämä käytännönläheisyys Millin mukaan toimii miehen eduksi: vaimo palauttaa spekulatiivisen miehen teoreettista käytännönläheisemmälle tasolle. Juuri näin kävi myös Millille itselleen Taylor Millin myötävaikutuksessa. (Forget 2003, 306–307.) Omaelämäkerrassaan (Mill 1955) hän kertoo oppineensa Taylor Milliltä paljon yhteiskunnallisen teorian ’lopullisista päämääristä’ ja saaneensa teoriaansa käytännöllisiä ulottuvuuksia. Taylor Millillä oli tärkeä rooli Millin ajattelussa muistuttamassa

²⁵ *extremist*

spekulatiivisuuteen taipuvaista Millin utopististen ajatusten rajoittuneesta käyttökelpoisuudesta poliittisessa keskustelussa (Forget 2003, 307).

Naisen asema- ja *Enfranchisement of Women* -teoksissa on monia samoja ajatuksia ja argumentteja. Todennäköisimpänä selityksenä Okin (2000, 30) näkee tälle sen, että Mill ja Taylor Mill ovat työstäneet ajatuksiaan yhdessä. Samankaltaisuuksista huolimatta *Naisen asema-* ja *Enfranchisement of Women* -teoksia on vaikea vertailla, koska ne ovat erilaisia tekstilajeina. *Naisen asema* on huomattavasti pidempi teksti, lukemani versio 112 sivua siinä missä *Enfranchisement of Women* 43 sivua. Tämä mahdollistaa Millille argumenttien pohjustamisen pidemmin. Toisaalta *Enfranchisement of Women* -teoksesta argumentit ovat helpommin löydettävissä tiiviimmän esitystavan ansioista. Vertailu on nähdäkseni mielekästä, koska molemmissa teksteissä on, hieman eri termein ilmaistuna muuten täysin samoja argumentteja. Argumentaation samankaltaisuuden vuoksi on mielestäni kiinnostavaa vertailla missä kysymyksissä Taylor Millin ja Millin mielipiteet poikkeavat toisistaan.

Käsittelen *Enfranchisement of Women-* ja *Naisen asema* -teoksissa toistuvia yhteisiä teemoja seuraavissa alaluvuissa vertaillen Millin ja Taylorin argumentaation eroja näissä teemoissa.

5.1 Vahvemman oikeus

Sekä Mill että Taylor Mill esittävät, että naisten alistettu asema perustuu tapaan ja tottumukseen. Taylor Mill (1983, 10) argumentoi: ”Näistä esteistä suurin on se kaikista ylivoimaisin, tapa. Naisilla ei ole koskaan ollut yhtäläisiä oikeuksia miesten kanssa. Yleisen käytännön katsotaan kieltävän tämän vaatimuksen heidän yleisten ihmisoikeuksien puolesta.” Tässä Taylor Mill mainitsee sekä tavan, että yleisen käytännön. Mill (1981, 8–10) viittaa asiaan usealla sivulla, mainiten tavan ja yleisen mielipiteen, mutta ei samalla tavalla tiiviissä argumentissa.

Vahvemman oikeudesta naisten alistuksen juurena Mill ja Taylor Mill tekevät nähdäkseni saman argumentin. Taylor Mill (1983, 12) ilmaisee: ”Ei ole vaikea ymmärtää, miksi naisten alistus on ollut tapana. Mitään muuta selitystä ei tarvita kuin fyysinen voima.” Mill (1981, 12) kirjoittaa: (...) miesten ja naisten oikeuksien erilaisuudella ei ole muuta alkuperää kuin

voimakkuuden laki.” Nähdäkseni Taylor Millin ilmaus fyysinen voima²⁶ viittaa samaan ilmiöön kuin voimakkuuden laki, josta tässä työssä puhun vahvemman oikeutena. Tulkitsen Taylor Millin ”muuta selitystä ei tarvita” olevan kielikuvallinen ilmaus, joka tarkoittaa yksinkertaisesti sitä ettei muuta selitystä ole. Näin ollen se tarkoittaisi siis täsmälleen samaa mitä Mill sanoo, eri termein ilmaistuna.

Taylor Mill ja Mill esittävät täsmälleen saman argumentin myös siitä kuinka vahvemman oikeudelle perustuntuneesta naisten alistuksesta tehtiin laillinen oikeus. Taylor Mill (1983, 12) kuvailee: ”Se, että fyysisesti heikommista pitäisi tehdä myös laillisesti alempiarvoisia, on yleinen käytäntö, jolla maailmaa on hallittu.” Mill ilmaisee tämän perusteellisemmin: ”Valtiolliset lait ja järjestelmät lähtevät aina siitä, että ne tunnustavat oikeiksi ne suhteet, jotka jo entuudestaan vallitsevat yksilöiden kesken. Ne muuttavat sen, mikä oli ainoastaan fyysillinen tosiasia, lailliseksi oikeudeksi (...) Ne, jotka oli ennen pakotettu kuuliaisuuteen, tulivat tällä tavoin siihen laillisesti sidotuksi.”

Vahvemman oikeuden suhteen Taylor Mill ja Mill siis esittävät samankaltaisia argumentteja, ja molemmat näkevät sen naisten alistuksen perimmäisenä syynä. Tämän teeman osalta nähdäkseni Taylor Millin ja Millin näkemykset eivät poikkea merkittävästi. Toisaalta, Taylor Mill esittää naisten alistuksen juureksi myös toisen syyn: hän näkee naisten taloudelliseen riippuvuuden miehistä alistussuhteen juurena.

5.2 Avioliitto

Käsittelen alaluvussa 5.4 Millin ja Taylor Millin näkemyseroja naisten mahdollisuudesta valita sekä työura että avioliitto. Millin ja Taylor Millin avioliittoa koskevissa ajatuksissa merkittävin ero heidän välillään on se, ettei Taylor Mill uskonut naisten enemmistön valitsevan vaimon ja äidin ’uraa’ mikäli ammatit olisivat auki myös heille. Taylor Mill (1983, 18) uskoi ison joukon naisia olevan vaimoja ja äitejä vain koska muita uramahdollisuuksia ei ole heille auki. Mill (1981, 59) sen sijaan uskoi, että naisten enemmistö valitsisi yhä avioliiton ja äitiyden, vaikka kodin ulkopuolinen palkkatyö olisi heille mahdollista ja kaikki uramahdollisuudet auki.

²⁶ *physical force*

Siinä missä Mill useaan otteeseen vertaa vaimojen asemaa orjuuteen, Taylor Mill pääosin käyttää orjuus-sanaa viittaamaan aitoon orjuuteen eikä niinkään metaforana²⁷. Kritisoin pohdintaluvun alaluvussa 6.4 Millin orjuusmetaforan ongelmallisuutta ja sen kytkeytymistä kolonialistisiin ajattelumalleihin. Kritiikki, jotka esitän Milliä ja suffragettiliikettä kohtaan kohdistuu suurelta osin myös Taylor Milliin. Taylor Mill kuitenkin vaikuttaa tässä suhteessa sensitiivisemmältä puhuessaan orjuudesta.

Vaikka Taylor Mill ei puhu vaimoista orjina, toisin kuin Mill, hän esittää naisen elämän pyörivän miehen ympärillä hänen palvelijanaan (Taylor Mill 1983, 23–24). Miksi tällainen järjestelmä on luotu, missä mies elää itselleen ja nainen miestä varten, Taylor Mill kysyy. Koska se on miehille miellyttävää, että he voivat elää itselleen, ja naiset heitä varten (Taylor Mill 1983, 23–24).

Sekä Mill (1981, 100) että Taylor Mill (1983, 29) puhuvat naisten alistetun aseman negatiivisista vaikutuksista avioliitossa miehen korkeimpiin kykyihin ja pyrkimyksiin. Vaimo, joka ei ole saanut koulutusta joka saisi hänet kiinnostumaan pinnallisia syvällisemmistä teemoista, ohjaa tietoisesti ja tiedostamattomasti myös aviomiestään kohti näitä pinnallisempia kiinnostuksenkohteita. Miesten onnettomuus avioliitoissa naisten alistuksen vuoksi saa suhteellisen paljon palstatilaa kummassakin tekstissä.

5.3 Naisten koulutus

Kirjoitan naisten koulutuksen teeman alla myös kasvatuksesta, jota en tarpeelliseksi erottaa koulutuksesta erilliseksi teemaksi. Varsinkin kun tuona aikana ei ollut olemassa institutionaalista koulutusta ja tyttöjen koulutus tapahtui pelkästään kotiopetuksena, sitä ei ole helppo irrottaa kasvatuksesta erilliseksi teemaksi.

Sekä Mill että Taylor Mill olivat tyytymättömiä sen hetkiseen tyttöjen koulutukseen, joka tähtäsi tekemään naisista parempia kumppaneita miehille, ei varsinkaan ammattiin. Kuitenkin kumpikin heistä argumentoi myös naisten uramahdollisuuksien puolesta, eikä se toteutuisi

²⁷ Poissulkien (1983, 25) jossa Taylor sanoo historiallisissa primitiivisissä kulttuureissa ja kulttuureissa jotka ovat yhtä primitiivisiä, naisten aseman vastaavan orjan asemaa. Tämä osuus oli monelta osin ongelmallinen, kritisoin sitä alaluvussa 3.2.

ilman naisia siihen valmistavaa koulutusta. *Enfranchisement of Women* -teoksessa kritiikki tyttöjen koulutusta kohtaan on ilmaistu selkeämmin yhtenäisessä osiossa sivuilla 29–31 (Taylor Mill 1983). *Naisen asema* -teoksessa tyttöjen koulutusta ei käsitelty näin selkeästi yhtenäisenä teemana, vaikka aiheesta kyllä puhuttiin muiden teemojen yhteydessä (esim. Mill 1981, 21–22; 84; 94; 98; 103–104).

Kuitenkaan Mill tai Taylor Mill eivät täsmennä millaisia koulutusreformoja on tarpeellista toteuttaa. Taylor Millille on tärkeää, että naisten koulutus palvelee heidän taloudellista ja intellektuaalista itsenäisyyttä (Seiz & Pujol 2000, 478). Mill (1981, 21–22) kritisoi sen hetkistä tyttöjen kasvatusta siitä, että se kasvattaa naisista alistuvia ja tunteidensa vietävissä olevia. Millin (1981, 94) mukaan tytöille tulisi opettaa muuan muassa ”kauppaa, yleisiä asioita ja korkeampia ajattelunaiheita” niin, että naiset ymmärtäisivät näitä samalla tasolla kuin ”samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvat miehet”. Sama ajatus yhteiskuntaluokan perusteella eriytetystä koulutuksesta ei toistu Taylorilla.

Sekä Mill että Taylor Mill näkevät naisten koulutuksen tärkeänä naisten itsensä kannalta: heidän luonteensa kehityksen kannalta sekä tarjoavan heille mahdollisuuden valita jonkin muun tulevaisuuden kuin avioliitto. Varsinkin Millille valinnanvapaus on tärkeä teema, ja hänen mukaansa sen pitäisi koskettaa yhtä lailla naisia kuin miehiäkin. Molemmille tärkeää on, että naisia koulutettaisiin heitä itseään, tai koko yhteiskunnan etua varten, eikä niinkään paremmiksi kumppaneiksi miehille.

5.4 Naiset palkkatyössä

Taylor Mill esittää, että myös naimisissa olevilla naisilla on yhtäläinen oikeus uraan ja oman elannon ansaitsemiseen. Mill ei tällaista näkemystä kannattanut. (Okin 2000, 30.) *Naisen asema* -teoksessa nähdään selkeä joko-tai-asetelma naisille työuran tai avioliiton välillä, jossa Mill (1981, 59) uskoo naisten enemmistön valitsevan kodin piirin työelämän sijaan. Taylor Mill ei näin uskonut. Hän näki naisten taloudellisen itsenäisyyden, tai vähintäänkin mahdollisuuden osallistua perheen taloudelliseen toimeentuloon, keskeisenä naisten emansipaation kannalta. (Taylor Mill 1983, 20.)

Taylor siis oli järkkymätön kannassaan, että naisten tulisi sallia työnteko samoilla ehdoilla kuin miehillekin. Mill (1981, 56) taas oli aiheen suhteen kannassaan epävarmempi ja eikä näe ideaalitulanteena naisten työskentelyä miesten rinnalla talouden toimeentulon turvaamiseksi. Ideaalitulanne hänelle ei myöskään ole jäykkiin sukupuolirooleihin jämähtäminen ja niiden ylläpitäminen lainsäädännöllä. Mill ei tarjoa ideaalista pysyvää ratkaisua, sellainen on selvitettävä yhdessä kun naisten elämää rajoittavasta lainsäädännöstä on luovuttu. (Forget 2003, 306–307).

5.5 Naisten äänioikeus

Naisten äänioikeuden kannattamisen voidaan katsoa olevan sekä *Enfranchisement of Women*-että *Naisen asema* -teosten poliittinen päätavoite (Smith 2001, 187). Mill jatkoi myöhemmin tätä poliittista projektia tekemällä parlamenttikaudellaan aloitteen naisten äänioikeuden puolesta samoilla ehdoilla kuin miestenkin. *Naisen asema* kytkeytyy naisten äänioikeusliikkeen historiaan monissa maissa sen oltua suosittu, kansainvälisesti luettu teksti (Okin 2005, 25).

John Stuart Mill on saanut paljon aiheellista kunniaa naisten äänioikeuskamppailun eteen tekemästään työstä, mutta Harriet Taylor Mill on jäänyt tuntemattommaksi nimeksi vaikka hän on tässä teemassa ollut todennäköisesti Millin merkittävin vaikuttaja. Oletettavasti Mill ja Taylor Mill ovat työstäneet ajatuksiaan yhdessä jo siinä vaiheessa kun Taylor Mill kirjoitti *Enfranchisement of Women* -teosta (Okin 2000, 30). Taylor Mill julkaisi ison osan Naisen asemassa nähdystä argumenteista ja ajatuksia jo vuosikausia Millia aikaisemmin ja sen lisäksi, ettei hän ole saanut tästä ansaitsemaansa kunniaa – hänen vaikutustaan Millin ajatteluun on väheksytty.

Millin ja Taylor Millin ajatukset äänioikeuden suhteen risteävät siinä, että Mill ajaa äänioikeutta naisille sammoilla ehdoilla kuin miehille ja ottaa selkeän kannan yleistä äänioikeutta vastaan kun Taylor Mill mahdollisesti kannattaa yleistä äänioikeutta²⁸. Taylor Mill kysyy (1983, 8): ”Millä totuudella tai järjellä voidaan äänioikeutta kutsua yleiseksi, kun puolet ihmiskunnasta suljetaan sen ulkopuolelle?”

²⁸ Käsittelen tätä alaluvussa 3.5

6 POHDINTA

Naisten asema -teosta lukiessani koin kiintoisaksi, että yhä edelleen kamppailemme joidenkin samojen teemojen kanssa 200 vuotta myöhemmin. Havaitsin myös, että naisten aseman parantamista vastustaneiden argumentaatio on monesti samanlaista *Naisen asema* -teoksessa kuin millaista näkee yhä tänä päivänä. Kriitikot ovat olleet jo 1800-luvulla huolissaan siitä, että kohta naisten asema menee *yli* ja naisilla on liikaa valtaa miehiin nähden. On esitetty että, naisten asema on jo riittävän hyvä, vaikka heiltä silloin puuttui monia meidän nykyisin perustavanlaatuisina pitämiämme oikeuksia, esimerkiksi fyysiseen koskemattomuuteen liittyen. Mikä tahansa pienikin muutos naisten aseman parantamiseksi aiheuttaa vastustusta. *Naisen asema* ja *Enfranchisement of Women* muistuttavat siitä kovasta työstä, mitä tänä päivänä itsestään selvinä pitämiemme oikeuksien eteen on tehty.

Naisen asema -teosta pidetään aikanaan edistyksellisenä klassikkona. Tavoilla, joilla se näyttäytyy tänä päivänä rasistisena ja etuoikeutetusta positioista kirjoitetulta, haluaisi puolustella suhteuttamalla sitä yleiseen aikakauden henkeen ja todeta, että kaikkihan silloin ajattelivat näin. Uskallan ilman anakronismiin sortumista väittää, että jotkut näkökulmat ovat rasistisia ja elitistisiä, ja ovat olleet sitä myös *Naisen asema* -teoksen ilmestymisvuonna. Varmasti samaan aikaan on ollut myös Millia progressiivisempia ajattelijoita, joita yksi esimerkki tietenkin on Harriet Taylor Mill. Millia radikaalimmat äänet eivät samalla tavalla saaneet ääntänsä kuuluviin ja ovat historian unohtamia.

Mill on eittämättä merkittävä filosofi ja naisten oikeuksien edistäjä, mutta mielestäni on tärkeää katsoa *Naisen asema* -teosta kriittisesti valkopesemättä sen ongelmallisuuksia. Mill on tehnyt paljon hyvää kumotessaan siinä naisvastaisia argumentteja, mutta hänellä on myös omat sokeat pisteensä teemoissa, joita hän ei kyseenalaista. Hyvätuloiset valkoiset miehet ovat yleensä niitä, joilla on eniten tilaa ja yleisöä, mutta harvemmin niitä radikaaleimpia yhteiskunnallisen muutoksen airuita, eikä Mill ole nähdäkseni tästä poikkeus.

Alaluvussa 6.1 käsittelen *Naisen asema* -teoksesta käytyä keskustelua onko se argumentaationsa enemmän radikaali- vai liberalistifeministinen. Molempia kantoja voidaan puolustaa sillä perusteella, että *Naisen asema* -teoksessa Mill ehdottaa sekä rakenteellisia

asennemuutoksia, että konkreettisia reformiuudistuksia. Luvussa 6.2 esittelen Millin ajattelun elitistisiä piirteitä. Luvussa 6.3 esittelen ajattelullemme tyypillisten dualismien vaikutusta Millin ajattelussa. Nämä John Deweyn esittelemät ajattelun dualismit ovat Charlene Haddock Seigfriedin mukaan samoja, mitä feministit ovat identifioineet sortaviksi rakenteiksi. Luvussa 6.4 käsittelem Millin orjuusmetaforan ongelmallisuutta ja esittelen imperialististen, eksotisoivien ja toiseuttavien ajattelumallien vaikutusta Millin ajattelussa Eileen Hunt Bottingin analyysin pohjalta. Lopuksi luvussa 6.5 pohdin Naisen aseman suhdetta nykypäivään: mitä samoja ongelmia edelleen kohtaamme ja miten tästä eteenpäin?

6.1 Naisen aseman liberaalifeministiset ja radikaalifeministiset tulkinnat

Tutkijat ovat kiistelleet (esim. Burgess-Jackson 2005, Donner 2005, Howes 2005, Annas 2005) siitä onko Naisen asema enemmän radikaali- vai liberaalifeministinen teos. Milliä pidetään varhaisena liberaalifeministinä, ja *Naisen asema* -teoksessa ehdotetaan myös konkreettisia reformiuudistuksia naisten aseman parantamiseksi.

Kirjan radikaalifeminististä taas tulkintaa tukee se, että Mill esittää vahvemman oikeutta naisten alistuksen juureksi. Hän myös analysoi valtaa ja kirjoittaa rakenteellisista ongelmista sellaisella tasolla, jossa meidän pitää muuttaa rakenteita eikä pelkästään toteuttaa reformiuudistuksia. Millin radikaalifeministeihin yhdistää myös hänen näkemyksensä vahvemman oikeudesta naisia alistavana, historiallisena ja alkuperäisenä alistamisen muotona (Huttunen 2013, 12).

Annasin (2005, 55) mukaan *Naisen asema* on sekava yhdistelmä radikaalia ja reformistista lähestymistapaa. Keith Burgess-Jackson (2005, 72) katsoo, että Naisen asema toisin kuin Annas väittää, ei ole sekava yhdistelmä reformistista ja radikaalia otetta, vaan on selvästi alusta loppuun radikaalifeministinen teos. Hän näkee selkeitä yhteyksiä John Stuart Millin kirjoitusten ja modernien radikaalifeministien välillä (Burgess-Jackson 72, 78–79). (Huttunen 2013, 12.)

6.2 Millin ajattelun elitismi

Susan Moller Okin (2000, 32) huomauttaa, että Millin ajattelussa näkyy intellektuaalinen elitismi. Mill näki ihmisen ihanteena intellektuaalisen ja askeettisen estetiikan, jota hän itse personifioi (Okin 2000, 32). Mill uskoi, että ihmiskunnan suurin mahdollinen onnellisuus saavutetaan kehittämällä älyllisiä kykyjä ja nauttimalla intellektuaalisista nautinnoista enemmän kuin hedonistisista ja kehollisista²⁹.

On ongelmallista laittaa Mill henkilökohtaisesti malliksi muulle ihmiskunnalle, kun Mill varmasti oli jossain määrin poikkeuksellinen yksilö kyvyissään ja saatuaan korkeatasoista koulutusta jo lapsesta lähtien³⁰. Onko mahdollista, että osa muista ihmisistä aidosti nauttii enemmän toisenlaisista nautinnoista kuin Mill? Esimerkiksi huippu-urheilu perustuu kehollisten kykyjen huippuunsa kultivointiin. Voivatko ihmiset saavuttaa oman suurimman mahdollisimman onnellisuutensa jotenkin muutoin kuin mitä se on Millille, joka asettaa korkeimmalle sijalle älylliset haasteet?

Voimmeko ylipäättään tarkastella suurimman mahdollisen onnellisuuden periaatetta ihmiskunnan sijaan henkilökohtaisella tasolla, jossa jokainen yksilö tavoittelee henkilökohtaista suurinta mahdollista onnellisuuttaan? Henkilökohtaisemmalla tasolla jokaisen ei ole mahdollista kultivoida älyllisiä kykyjään samalle tasolle kuin esimerkiksi Mill, koska ihmisillä on erilaisia lahjakkuuksia ja toisaalta joillain on esimerkiksi oppimishäiriöitä taakkanaan. Mill asettaa älyllisten taitojen kehittämisen kehollisten ja käytännönläheisempien taitojen yläpuolelle.

6.3 Dualismien purkaminen

Kirjassa *Pragmatism and Feminism* Charlene Haddock Seigfried (1996, 142–395) analysoi John Deweyn kytköksiä pragmatismiin ja hänen kritiikkiään, joka kohdistuu ajattelussamme ilmeneviin dualismeihin. Haddock Seigfried on havainnut, että meidän jokapäiväiseen ajatteluun vaikuttavat dualismit, joita Dewey kritisoi, ovat samat mitkä feministit ovat

²⁹ Käsittelen tätä teemaa vielä alaluvussa 6.3

³⁰ Nuori Mill aloitti kreikan opiskelun kolmivuotiaana, latinan kahdeksanvuotiaana ja oli jo varhaisteini-iässä opiskellut matematiikkaa, logiikkaa ja taloustiedettä (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2018).

tunnistaneet sorroksi. Näitä ovat: 1. luomisen ja tekemisen aliarvostus ja puhtaan ajattelun ja reflektoinnin yliarvostus, 2. kehojen ja materian halveksunta ja hengen ja immaterian ylistys, 3. jyrkkä jako käytännön ja teorian välillä, ja 4. kiinteän, muuttumattoman todellisuuden paremmuus ja muuttuvien asioiden huonommuus. (Haddock Seigfried 1996, 146.)

Mill ja Taylor Mill eivät myöskään ole vapaita näistä ajattelua vääristävistä dualismeista. Ylipäätään jako teoreettiseen ja käytännönläheiseen on jossain määrin keinotekoinen ja ulkoapäin asetettu. Mill asettaa teoreettisen ajattelun käytännönläheisempien aktiviteettien yläpuolelle ja esittää, että siinä missä miehet ovat teoreettisempia ovat naiset käytännönläheisempiä³¹. Voidaan siis tulkita, että suurimman mahdollisuuden onnellisuuden saavuttaa ominaisuuksilla, jotka ovat yleisempiä miehillä kuin naisilla.

Mill kertoo naisten katsontakannan hyödyllisistä vaikutuksista yhteiskunnalle: historiassa sillä on ollut sekä miehiä kiihdyttäviä, että hillitseviä vaikutuksia, jotka eri tilanteissa ovat osoittautuneet hyödylliseksi yleisen hyvinvoinnin lisäämisen kannalta (Mill 1981, 94–95).

Ensinäkin, Mill tässä yleistää jonkin yleisen naisten katsontakannan olemassaolon, joka nähdäkseni oma tämä sama dualistinen jako teoreettisen ja käytännönläheisen välillä asetettuna maskuliinisen ja feminiinisen konseptiin. Toisekseen, Mill ei näe tämän niin sanotun naisten katsontakannan olevan hyödyllinen yhteiskunnalle muutoin kuin sitä kautta miten se motivoi miehiä. Onko naisten katsontakanta itsessään hyödyllinen yhteiskunnalle, vai pelkästään kun miehet toimivat sen sovellutuskohteena?

Taylor Millin ja Millin naisten emansipaation jälkeinen ihanneyhteiskunta oli seksuaalisesti askeettinen (Annas 2005, 44–45). Heidän asenteensa seksuaalisuutta kohtaan ei sikäli eroa viktoriaanisen Englannin asenneilmapiiristä, mutta osaltaan myös kertoo jotain älyllisten nautintojen asettamista kehollisten yläpuolelle. Saa vaikutelman, että keholliset nautinnot olivat jotain halveksuttavaa Taylor Millille ja Millille älyllisten nautintojen olevan niitä joita pitää suosia. Tällainen tendenssi on myös Sokrates ja sika-vastakkainasettelussa, jossa älyllisten nautinnot ja haasteet nostetaan aistinautinnot täyttävän elämäntyylin yläpuolelle.

³¹ (Mill 1981, 68–75).

6.4 Orjuus-retoriikan kritiikkiä

Millin orjuus-rinnastuksia voidaan kritisoida kolonialistiseksi ja rassistiseksi ilman anakronismiin sortumista. Moller Okin (1992, 226) huomauttaa Millin huolien implisiittisesti koskeneen vain keski- ja yläluokkaisia naisia. Haluaisin lisätä tähän, että huolien keskiössä on ollut vain valkoiset naiset. Vaikka orjuus Britanniassa oli jo virallisesti lakkautettu 1701, oli se vielä Millin aikalaisille kaikkea muuta kuin jo historiaan jäänyt ongelma. Mill puhuu orjuudesta sävyyn, jossa asiaa ei tarvitse enää pohtia sen pidemmälle, nyt kun orjuus virallisesti on lakkautettu, vaikka orjuutettu musta väestö varmasti koki tämän seurauksia vielä vuosikymmeniä myöhemminkin.

Kun Mill kirjoittaa rodullistetuista³² naisista, sävy on toiseuttava ja eksotisoiva. Eileen Hunt Botting analysoi kirjassaan *Wollstonecraft, Mill & Women's Human Rights* (2016) Millin *Naisen asema* -teoksessa käyttämiä argumentteja, jotka resonoivat hänen kulttuurillisia ennakkoasenteitaan³³. Mill käyttää imperialististen ajattelumallien värittämiä esimerkkejä, jotka orientalisivat ja stereotypisoivat vieraita kulttuureja. Näillä luodaan vastakkainasettelua sivistyneen kristityn Euroopan ja alkukantaisten ja itämaisten kulttuurien välille. (Botting 2016, 155–203.)

Vaikka Mill oli onnistuneesti purkanut joitain kulttuurikontekstissa yleisiä ennakkoasenteita liittyen naisten asemaan, hänen ajattelunsa resonoi länsimaalaisten alentavaa suhtautumista itämaihin. Suurin ongelma Millin eurosentristen ja liberaalien imperialististen ajatusten suhteen oli niiden kumulatiivinen vaikutus: *Naisen asema* -teoksen maailmanlaajuinen suosio loi länsimaapainotteisen retorisen mallin naisten ihmisoikeus -keskustelulle. (Botting 2016, 159.)

Jos argumentaatio naisten ihmisoikeuksien puolesta olettaa länsimaisen kulttuurin ylivoimaisuuden muihin kulttuureihin verrattuna, silloin se edistää länsimaisen ylivoimallisuuden legitimoitua. Naisten ihmisoikeuksista voi muodostua tuki kulttuuri-imperialismille, vaikka se

³² Käytän termiä rodullistettu käännöksenä termille *people of color*. Koko Hubara määrittelee rodullistamisen teoksessa *Ruskeat tytöt* (2017, 28–29): ”Rodullistamisella tarkoitetaan sitä, että vaikka jo moneen kertaan on tieteellisesti todistettu, ettei biologisia rotuja ole olemassa ja kaikki ihmiset ovat ihonväristään huolimatta aivan samanlaisia, on silti monenlaisia rakennelmia ja prosesseja, joissa meidännäköisemme ihmiset tulevat yhä edelleen kohdelluiksi/ulosljetuiksi ja nähdyksi/häivytetyksi historiallisten, kolonialististen, imperialististen, kapitalististen määritelmien mukaisesti tietyn, väkivaltaisen tavoin”.

³³ Botting käyttää termiä cultural bias

konseptina pyrkii vapauttamaan kaikki naiset alistavista olosuhteista. Naisten ihmisoikeuksien käyttäminen läntisen reformin välineinä edistää väärinkäsitystä alkuperäiskulttuurien huonomuudesta ja kykenemättömyydestä omatoimisesti edistämään naisten emansipaatiota. (Botting 2016, 174.)

Botting (2016, 175) tulkitsee Millin esittävän, että naisten alistus on jäännös alkukantaisemmasta kulttuurista, josta läntisen Euroopan tulisi irrottautua. Mill ajattelussaan sijoittaa käsityksen modernista sivilisaatiosta läntiseen Eurooppaan, ja erityisesti kristittyyn Englantiin. Mill (1981, 55) maalaa käsitystä kristinuskosta edistyksellisenä verrattuna muihin uskontoihin. *Naisen asema* -teoksessa Mill käyttää toisiaan vahvistavia retorisia dualismeja, joissa hän asettaa vastakkain naisten oikeudet ja naisten alistuksen, läntisen Euroopan ja itäiset kulttuurit, ja eurooppalaisen kristinuskon ja hinduismin ja islamin. (Botting 2016, 175).

Naisen asema -teoksen toisessa luvussa Mill identifioi patriarkaalisen avioliittoinstituution syyksi naisten alistuksen jatkumiselle moderneissa yhteiskunnissa ympäri maailman. Vaikka hän identifioi patriarkaalisen avioliiton maailmanlaajuisiksi lähteiksi naisten tämänhetkisellemme alistukselle, hän kuitenkin sijoittaa sen konseptina alkukantaisiin ja orientalistisiin asetelmiin. Hän esittää patriarkaalisen avioliiton esiintymisen länsimaisessa kulttuurissa reliikkinä alkukantaisesta barbaarisuudesta. (Botting 2016, 175).

Mill hyödynsi eurooppalaisia muslimivastaisia ennakkoluuloja argumentoidakseen naisten ihmisoikeuksien puolesta esittämällä muslimikulttuurin vastakkaisena läntisen Euroopan edistyksellisille feministisille arvoille. Hän ei ollut vapaa myöskään Brittien ennakkoluuloista kolonialisoitua Intiaa kohtaan, vaikka hän on kyseenalaistanut esimerkiksi isänsä ja muiden Intian siirtomaassa työskennelleiden karkeampia kulttuurillisia ennakoasenteita. Mill esimerkiksi ei kannattanut imperialistista oletusta Intian kyvyttömyydestä itsehallintaan. (Botting 2016, 156, 176–177).

Mill argumentoi ammattien avaamisesta vaihtoehtona naisille koko yhteiskunnan hyödyn näkökulmasta. Botting (2016, 177) näkee tämän naisten ihmisoikeuksien käyttämisenä yhteiskunnallisen kehityksen välineenä, enemmän kuin huolena yksittäisten naisten

hyvinvoinnin toteutumisesta. Naisten ihmisoikeuksien puolustus yhteisen edun ehdoilla voi saada sen näyttämään ennemmin välineeltä kuin päämäärältä, ja naisten ihmisoikeudet toissijaiselta jollekin muulle päämäärälle (Botting 2016, 173).

Botting (2016, 178–196) käy joidenkin esimerkkivaltioiden kautta läpi *Naisen asema* -teoksen vaikutuksia ja käyttöä paikallisen naisten ihmisoikeusargumentoinnin välineenä. Esimerkiksi Venäjällä 1870-luvulla slavofiilien ja sitä vastustavien zapadnikkien välisessä kiistassa nimenomaan Bottingin analysoimia orientalisoivia esimerkkejä *Naisen asema* -teoksesta on käytetty argumenttina Venäjän länsimaistumisen puolesta. Zapadnikit olivat käyttäneet Millin aasialaisiin ja muslimeihin kohdistuvia karikatyyreja slavofiilien taantumuksellisuuden osoituksena asettaen itsensä edistyksellisyyden ja feminististen arvojen puolelle. Tällä retoriikalla naisten ihmisoikeudet leimautuivat läntiseksi ilmiöksi. (Botting 2016, 178–184.)

Vaikka Mill onnistui purkamaan sukupuoliin liittyviä ennakkoasenteita, hän käytti ei-länsimaista Eurooppaa stereotypisoivaa retoriikkaa naisten ihmisoikeuksien edistämiseen. Vaikka Millin argumentit naisten ihmisoikeuksista olivat universaaleja koskiessaan kaikkia naisia, hänen käyttämä retoriikka ulossulki tai karrikoi itäisten kulttuurien naisia, tai käytti heidän oikeuksiaan läntisen sosialisaaion välineenä. (Botting 2016, 197.)

Botting (2016, 197) näkee *Naisen asema* -teoksen suurimmaksi arvoksi sen kyvyn tuottaa monenlaisia feministisiä filosofisia reaktioita. Millin ääni ei ehdottomasti ole inklusiivisin ja varsinkaan näissä kysymyksissä ennakkoluuloista ja imperialistisista ajattelumalleista vapaa, mutta *Naisen asema* on motivoinut feminististä toimintaa ympäri maailman.

Jos haluamme toteuttaa aidosti globaalia feminististä politiikka, meidän tulee Millia paremmin kuunnella naisia vieraisissa kulttuureissa. Vapauden käsittely globaalina teemana vaatii kriittistä omien juurien tunnistamista ja ennakkoluuloisesta stereotyypeiksi redusoimisesta luopumista (Botting 2016, 200).

Millin toiminta kytketään usein suffragetti-liikkeen historiaan, vaikka varsinaisesti aktiivisempi kampanjointi naisten äänioikeuden puolesta käytiin vasta hänen kuolemansa jälkeen. Käsittelen

suffragetteja tässä esimerkkeinä samanlaisista ongelmista kuin millaisia havaitsin *Naisen asema* -teoksessa. Suffragettien rasismista on puhuttu enemmän kuin Millin samankaltaisista ongelmista *Naisen asema* -teoksessa, joita Botting (2016) erittelee.

Kun *Suffragette*-elokuva julkaistiin vuonna 2015, sai sen mainoskuvastossa käytetty kuuluisa Emmeline Pankhurst-sitaatti ”I’d rather be a rebel than a slave”³⁴ kritiikkiä osakseen. Sen on kritisoitu vihjaavan, että orjuus on jotain mihin voisi vaikuttaa omalla valinnalla, ja olevan epäsolidaarinen mustia orjia kohtaan. Suffragette-elokuva sai kritiikkiä myös rotukysymysten huomiotta jättämisestä.

Kritiikkiin on vastattu vetoamalla siihen, että lainaus on aikansa tuote, jota ei pitäisi kritisoida nykypäivän standardeilla. Suffragettien tiedetään kuitenkin ulossulkeneen rodullistettuja naisia toiminnastaan (Adams 2014, 243–244). Selkeästi ongelma ei ole pelkästään sitaatin irrottaminen asiayhteydestä, vaan itse suffragettiliikkeellä oli ongelmia rotukysymysten huomioimisessa. Toisaalta, noina aikoina Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa ei-valkoiset naiset pääsääntöisesti olivat alemmaa yhteiskuntaluokkaa ja sorrettuja muillakin akseleilla, eivätkä usein pitäneet äänioikeutta merkittävämpänä heihin kohdistuvana epäoikeudenmukaisuutena. Naisten äänioikeusaktivismi oli kuitenkin pääosin keskiluokkaisten naisten kamppailu.

Suffragettiliike myös linkittyi imperialismiin – siirtomaiden naisia käytettiin retorisina keinoina vastaavilla tavoilla mitä Botting (2016) erittelee Millin toiseuttavaa retoriikkaa. Antoinette Burton käsittelee Iso-Britannialaisten feministien ideologisia kytköksiä imperialismiin kirjassaan *Burdens of History: British Feminists, Indian Women, and Imperial Culture, 1865–1915*.

³⁴ ”Olen ennemmin kapinallinen kuin orja”

6.5 Lopuksi

Naisen asema -teoksen argumentaatio näyttäytyy minulle jonkinlaisena pseudo-tasa-arvona, jossa naisille kyllä halutaan samat juridiset oikeudet kuin miehillä on, mutta samanaikaisesti esimerkiksi ylläpidetään sukupuoliroolieroja. Millin feminismi näyttää noudattelevan liberaalifeminismin periaatteita, vaikka onkin korkeintaan jonkinlaista proto³⁵-liberaalifeminismia: lähtökohtana ovat miesten oikeudet, joissa naisille halutaan vastaavat.

Tänä päivänä suurin osa varmasti olisi valmis kannattamaan Millin *Naisen asema* -teoksessa esittämiä vaatimuksia, radikaalimman sukupuolistereotyyppioita ja sukupuolirooliodotuksia kritisoivan feminismin sijaan. Tai sellaisen, joka ottaisi paremmin huomioon ryhmät jotka eivät ole keskiluokkaisia, valkoisia, cissukupuolisia, heteroita, terveitä ja kyvykkäitä ja niin edelleen. Toisaalta, tekisi mieli kysyä millaista tasa-arvoa kannattaa ylipäätään ihminen, joka haluaa ylläpitää luokkaeroja.

Naisten asema avioliitossa on nähdäkseni yksi sellainen teema, joka puhututtaa edelleen tänä päivänä. Miesten naisille toteuttama lähisuhdeväkivalta on edelleen mittava ilmiö³⁶. 1800-luvun jälkeen on toki toteutettu Iso-Britanniassa, meillä Suomessa, ja muualla maailmassa paljon reformiuudistuksia, jotka ovat parantaneet naisten juridista asemaa. Kuitenkin usein nämä juridiset toimenpiteet ovat kyvyttömiä suojelemaan naisia väkivallalta, tai niiden avun piiriin pääseminen väkivallan luonteen vuoksi on hankalaa.

Näen monet *Naisen asema*- ja *Enfranchisement of Women* -teoksissa käsitellyt naisten asemaan liittyvät ongelmat sellaisina syvällisemmän tason ongelmina, joita ei ratkaise muutokset reformiuudistusten tasolla. Nähdäkseni kuvailut ongelmat kytkeytyvät valtaan ja sukupuolten eriarvoisuuteen rakenteellisella tasolla. Näiden kitkemiseksi ongelmia pitäisi purkaa käytännön reformiuudistuksia syvällisemmällä tasolla.

³⁵ Feministisen liikkeen katsotaan syntyneen vasta Millin jälkeen

³⁶ 30 prosenttia 18–74 vuotiaista suomalaisista naisista on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa parisuhteessa (FRA 2014).

Mill palauttaa sukupuolten välisen eriarvoisuuden vahvemman oikeuteen, jossa fyysisesti vahvempi pakottaa fyysisesti heikomman valtansa alle. Millin mukaan vahvemman oikeus ei ole enää voimassa meidän yhteiskunnassamme, mutta naisen ja miehen suhde edelleen toteuttaa tätä valta-asetelmaa. Todellisen tasa-arvon saavuttamiseksi meidän pitäisi siis luopua tämän kaltaisista ajattelumalleista, sen lisäksi, että käytännöllisillä toimenpiteillä parannamme naisten asemaa.

Siksi nähdäkseni monet Millin kuvailemista naisten kohtaamista ongelmista ovat edelleen ongelmia. Me yhteiskuntana olemme toteuttaneet reformiuudistuksia jotka ovat parantaneet naisten (esimerkiksi juridista) asemaa, mutta olemmeko tehneet syvällisen asennemuutoksen, joka purkaa naisia eriarvoistavia valtarakenteita?

LÄHTEET

Adams, Jad (2014): *Women and the Vote: A World History*. Oxford University Press.

Annas, Julia (2005): *Mill and the Subjection of Women* Teoksessa Morales, H. Maria (toim.): *Mill's the Subjection of Women: Critical Essays*. Rowman & Littlefield, 52–70.

Balassa, Bela A. (1959): Karl Marx and John Stuart Mill. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 83, 147–165.

Barret, Grant (2009): "Hobson's Choice", *A Way with Words* (viitattu 30.03.2018). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):

<URL: <https://www.waywordradio.org/whats-a-hobsons-choice/>>

Benthman, Jeremy (1817): *Plan of Parliamentary Reform: In the Form of a Catechism*. R. Hunter, successor to Mr. Johnson. [Google Books digitalisointi 15.10.2007]. Lähteestä:

<URL:[https://books.google.fi/books/about/Plan_of_Parliamentary_Reform.html?id=CUYPA
AAAYAAJ&redir_esc=y](https://books.google.fi/books/about/Plan_of_Parliamentary_Reform.html?id=CUYPAAAAYAAJ&redir_esc=y)>

Bentham, Jeremy (1843): *Constitutional Code* Teoksessa Bowring, John (toim.): *The Works of Jeremy Bentham*, vol. 9. William Tait (Viitattu 26.03.2018). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):

<URL: [http://oll.libertyfund.org/titles/bentham-the-works-of-jeremy-bentham-vol-9-
constitutional-code](http://oll.libertyfund.org/titles/bentham-the-works-of-jeremy-bentham-vol-9-constitutional-code)>

Bentham, Jeremy (2007): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Dover.

Berlin, Isaiah (2002): *Two Concepts of Liberty* Teoksessa Hardy, Henry (toim.): *Liberty*. Oxford University Press.

The Biography Channel website: John Stuart Mill (viitattu 23.03.2018). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):

<URL: <http://www.biography.com/people/john-stuart-mill-9408210>>

Bodkin, G. Ronald (1999): *Women's Agency in Classical Economic Thought: Adam Smith, Harriet Taylor Mill, and J. S. Mill*. *Feminist economics*, 5, (1), 45–60.

Burgess-Jackson, Keith (2005): *John Stuart Mill, Radical Feminist* Teoksessa Morales, Maria H. (toim.): *Mill's the Subjection of Women: Critical Essays*. Rowman & Littlefield, 71–97.

Burton, Antoinette (2000): *Burdens of History: British Feminists, Indian Women, and Imperial Culture, 1865-1915*. University of North Caroline Press.

Cannon, John (2009): Philosophical radicals Teoksessa *The Oxford Companion to British History* revised first edition (viitattu 23.03.2016). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199567638.001.0001/acref-9780199567638-e-3367>>

Crenshaw, Kimberlé (1989): Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1, (8), 139–167.

Donner, Wendy (2005): John Stuart Mill's Liberal Feminism Teoksessa Morales, Maria H. (toim.): *Mill's the Subjection of Women: Critical Essays*. Rowman & Littlefield, 1–12.

Eisenstein, R. Zillah (1993): *The Radical Future of Liberal Feminism*. University Press of New England.

Emglen, Heidi., Jurva, Raisa., Lahti, Anukka., Sihto, Tiina (2016): Epätasa-arvo parisuhteissa synnyttää tyytymättömyyttä (viitattu 07.12.2017). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<URL: <http://affective-inequalities.fi/blog/2016/01/25/epatasa-arvo-parisuhteissa-synnyttaa-tyytymattomytta/>>

FRA (2014): Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. European Union Agency for Fundamental Rights (viitattu 26.04.2018). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<URL: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>>

Forget, L. Evelyn (2003): John Stuart Mill, Harriet Taylor and French Social Theory teoksessa Dimand, Robert., Nyland, Chris (toim.) *The Status of Women in Classical Economic Thought*. E. Elgar, 285–310.

Goldstein, Leslie (1980): Mill, Marx, and Women's Liberation. *Journal of the History of Philosophy* 18, (3), 319–334.

Taylor Mill, Harriet (1983): *Enfranchisement of Women in John Stuart Mill & Harriet Taylor Mill, The Subjection of Women & Enfranchisement of Women*. Virago.

Haddock Seigfried, Charlene (1996): *Pragmatism and Feminism: Reweaving the Social Fabric*. University of Chicago Press.

Heydt, Colin. Internet Encyclopedia of Philosophy: John Stuart Mill (1806—1873) (viitattu 20.03.2018). Saatavilla www.muodossa:
<URL: <https://www.iep.utm.edu/milljs/#H1>>

Howes, John (2005): Mill on Women and Human Development Teoksessa Morales, Maria H. (toim.): *Mill's the Subjection of Women: Critical Essays*. Rowman & Littlefield, 13–23.

Hubara, Koko (2017): *Ruskeat tytöt*. Like.

Huttunen, Saara (2013): John Stuart Mill naisen asemasta - Naisen asema radikaalifeministisenä teoksena, nykykeskustelussa ja äänioikeusliikkeen historiassa. Kandidaattitutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Häyry, Matti (2001): Mahdollisimman monen onnellisuus: utilitarismin historia, teoria ja sovellukset. WSOY.

Internet Encyclopedia of Philosophy: John Stuart Mill (viitattu 22.03.2016). Saatavilla www-muodossa:

< URL: <http://www.iep.utm.edu/milljs/#H1>>

Jacobs, Jo Ellen (1996): The lot of Gifted Ladies Is Hard: A Study of Harriet Taylor Mill Criticism teoksessa Lopez McAlister, Linda (toim.): Hypatia's daughters: Fifteen hundred years of women philosophers. Indiana University Press, 132–162.

Jallinoja, Riitta (1983): Suomalaisen naisliikkeen taistelukaudet. WSOY.

Lynn, Denise (2014): Socialist Feminism and Triple Oppression: Claudia Jones and African American Women in American Communism. Journal for the Study of Radicalism 8, (2), 1–20.

Marx, Karl (2015): Kommunistinen manifesti. Vastapaino.

Marx, Karl (1976): Pääoma, III osa. Edistys.

McCabe, Helen (2018): 'Good housekeeping'? Re-assessing John Stuart Mill's position on the gendered division of labour. History of Political Thought, 39, (1), 135–155.

Mill, John (1825): Government teoksessa Supplement to the Encyclopedia Britannica. J. Innes (viitattu 26.03.2018). Saatavilla www-muodossa:

<URL: <http://oll.libertyfund.org/titles/mill-government>>

Mill, John Stuart (1955): Autobiography by John Stuart Mill. Oxford University Press.

Mill, John Stuart (2009): Chapters on Socialism. The Floating Press.

Mill, John Stuart (1972): Letter to John Nichol, August 18, 1869 teoksessa Mineka, E. Francis., Lindley, N. Dwight (toim.): The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XVII - The Later Letters of John Stuart Mill 1849–1873 Part IV. University of Toronto Press, Routledge & Kegan Paul (viitattu 19.01.2018). Saatavilla www-muodossa:

<URL: <http://oll.libertyfund.org/titles/254>>

Mill, John Stuart (1981): Naisen asema. Librium.

Mill, John Stuart (2000): Utilitarismi. Gaudeamus.

Mill, John Stuart (1982): Vapaudesta. Librium.

Miller, Dale, E (2015): Harriet Taylor Mill, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2015 Edition) (viitattu 02.04.2018). Saatavilla www.muodossa:

<URL: <https://plato.stanford.edu/entries/harriet-mill/>>

Moller Okin, Susan (2005): John Stuart Mill's feminism: The Subjection of Women and the Improvement of Mankind. Teoksessa Morales, H. Maria (toim.): Mill's the Subjection of Women: Critical Essays. Rowman & Littlefield, 24–51.

Moller Okin, Susan (1992): Women in Western Political Thought. Princeton.

Pakaslahti, Arvi. Logos Ensyklopedia: Utilitarismi (viitattu 11.01.2018). Saatavilla www.muodossa:

<URL: <http://filosofia.fi/node/4049>>

Persky, Joseph (2016): Marx and Mill. Teoksessa Persky, Joseph: The Political Economy of Progress: John Stuart Mill and Modern Radicalism. Oxford University Press.

Pujol, A. Michèle (1995): The Feminist Economic thought of Harriet Taylor. Teoksessa Dimand, Mary Ann., Dimand W. Robert ja Forget, Evelyn (toim.): Women of value: Feminist essays on the history of women in economics. E. Elgar, 82–102.

Ring, Jennifer (1985): Mill's "The Subjection of Women": The Methodological Limits of Liberal Feminism. The Review of Politics, 47, (1), 27–44.

Ring, Jennifer (1991): Modern Political Theory and Contemporary Feminism: A Dialectical Analysis. SUNY Press.

Rossi, S. Alice (1970): Sentiment and Intellect The story of John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill. Teoksessa Rossi, S. Alice (toim.): Essays on Sex Equality, by John Stuart Mill and Harriet Taylor Mill. The University of Chicago Press, 3–63.

Rousseau, Jean-Jacques (2014): Émile eli kasvatuksesta. Project Gutenberg.

Saastamoinen, Kari. Klassikkogalleria: John Stuart Mill (viitattu 24.1.2018).

Saatavilla www.muodossa:

<URL: <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/mill/index.htm>>

Seiz, A. Janet., Pujol, A. Michèle (2000): Harriet Taylor Mill. The American Economic Review, 90, (2), 476–479.

Shanley, Mary (1981): Marital Slavery and Friendship: John Stuart Mill's The Subjection of Women. Political Theory, 9, (2), 229–247.

Smith, Elizabeth (2001): John Stuart Mill's The Subjection of Women: A Re-Examination. Polity, 34, (2), 181–201.

Stanford Encyclopedia of Philosophy: Harriet Taylor (viitattu 22.03.2016). Saatavilla www-muodossa:

<URL: <http://plato.stanford.edu/entries/harriet-mill/>>

Stanford Encyclopedia of Philosophy: John Stuart Mill (viitattu 28.03.2018). Saatavilla www-muodossa:

<URL: <https://plato.stanford.edu/entries/mill/>>

Stillinger, Jack (toim.) (1961): The early draft of John Stuart Mill's autobiography. University of Illinois Press. [Google Books digitalisointi 03.03.2007]. Lähteestä:

<URL:https://books.google.fi/books/about/The_early_draft_of_John_Stuart_Mill_s_au.html?id=3AgrAAAIAAJ&redir_esc=y>

Taylor Mill, Harriet (1983): Enfranchisement of Women, in John Stuart Mill & Harriet Taylor Mill, The Subjection of Women & Enfranchisement of Women. Virago.

Tulloch, Gail (1989): Mill and Sexual Equality. Harvester Wheatsheaf.

Waldron, Jeremy (2005): Liberalism Teoksessa Craig, Edward (toim.): The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy. Routledge.